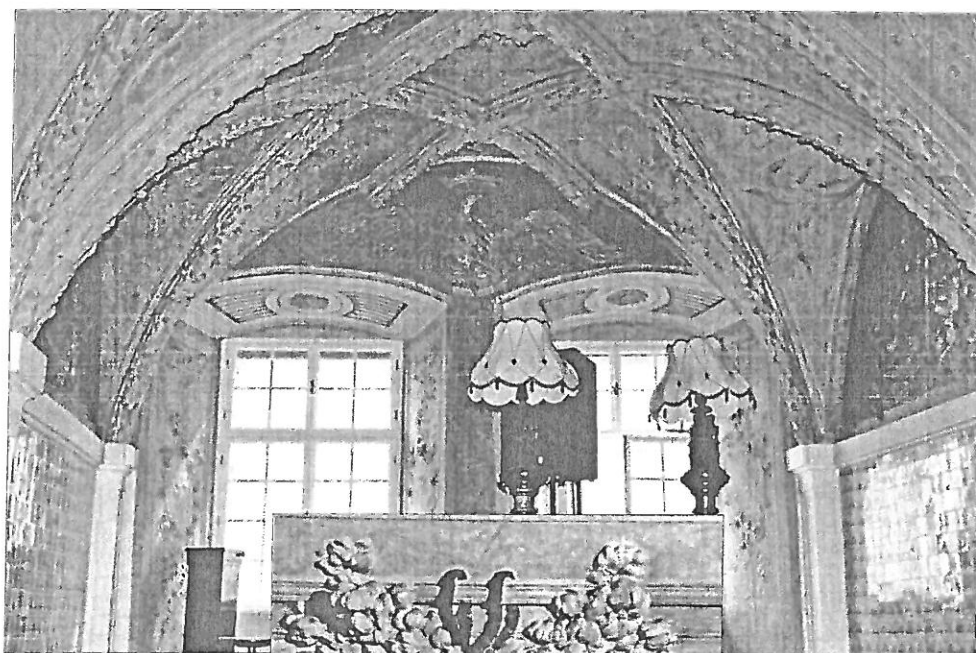

KAMIENICA „POD GRUSZKĄ”
WYSTRÓJ ŚCIAN I SKLEPIEŃ
TZW. SALI BALTAZARA FONTANY
UL. SZCZEPAŃSKA 1 KRAKÓW

PROGRAM PRAC KONSERWATORSKICH
I BADAŃ KONSERWATORSKICH

Małopolski
Instytut Konserwacji Zabytków
w Krakowie
31-002 Kraków, ul. Kanonicza 24

Kraków, październik 2015r

UZGODNIONO
dnia 16. XI. 2015
wg OZK. 5142. 1123. 2015. JH
pow. 1071/15

OBIEKT : Wystrój tzw. Sali Fontany w kamienicy „Pod Gruszką” przy ulicy
Szczepańskiej 1 w Krakowie (I piętro).

Kamienica wpisana do rejestru zabytków Krakowa pod nr A-70. z
dn.06.08.1936r.

CZAS POWSTANIA : pierwotna zabudowa ok.1300, pomieszczenie przekształcone w XIV i
k. XVII w., 1833r., 1893.;

AUTOR: Baltazar Fontana (dekoracja sztukatorska sklepień), dekoracje malarskie
renesansowe – autor nieznany

TECHNIKA WYKONANIA: ściany murowane z cegły i kamienia, na sklepieniu stiuki z
laserunkami, tynki mineralne na ścianach z relikami
polichromii, dekoracja ceramiczna ścian – płytki
holenderskie, kominek z wapienia pińczowskiego, portal –
wapień jurajski, drzwi drewniane malowane olejno.

WŁAŚCICIEL: Gmina Miejska Kraków

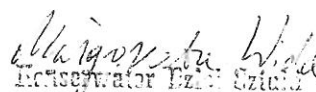
ZARZĄDCA: Zarząd Budynków Komunalnych, plac Na Groblach 7, 31-101 Kraków

UŻYTKOWNIK: Klub Dziennikarzy „Pod Gruszką”, przy ul. Szczepańskiej 1 w Krakowie;

OPRACOWANIE PROGRAMU PRAC : mgr Małgorzata Wida

(kons.dzieł sztuki, nr upr 172/94)

31-228 Kraków, ul. Pleszowska 16/2

Pracownik Kultury
mgr Małgorzata Wida
ul. Pleszowska 16/2, 31-228 Kraków

W zakres opracowania nie wchodzi dekoracje ceramiczne ścian – kafelki holenderskie ze względu na wykonany w 2015 roku w tym zakresie remont konserwatorski, oraz posadzki drewniane. Rozmieszczenie dekoracji w pomieszczeniu zaznaczono na rysunku zamieszczonym na stronie 9.

I. OPIS OBIEKTU

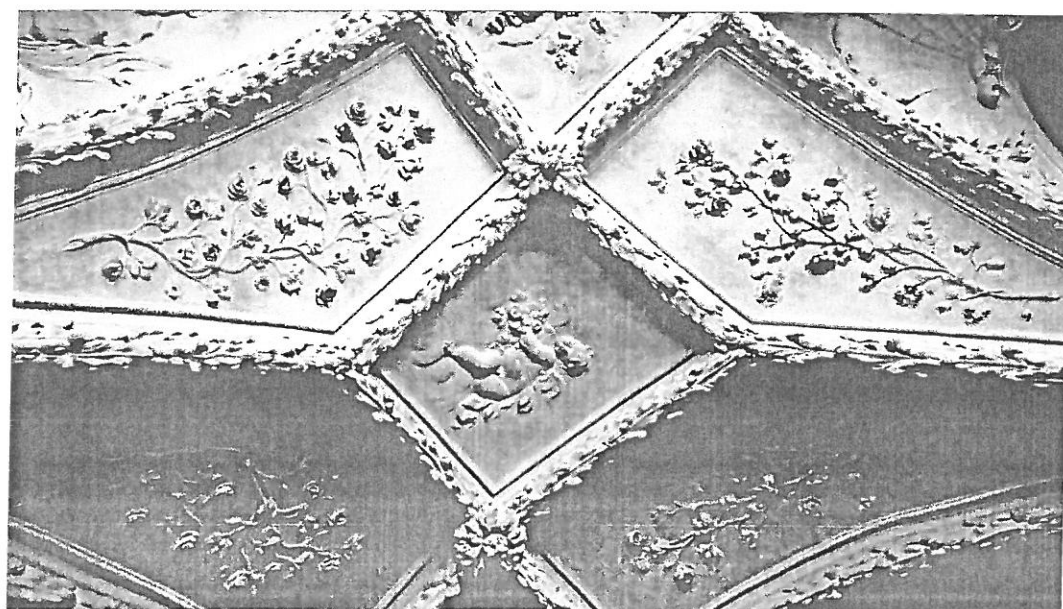
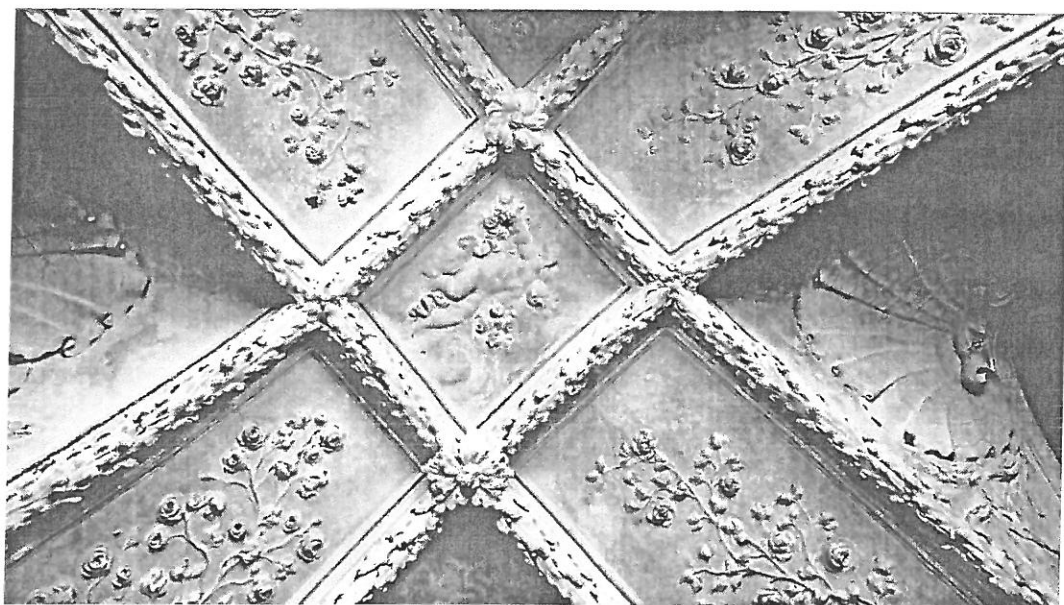
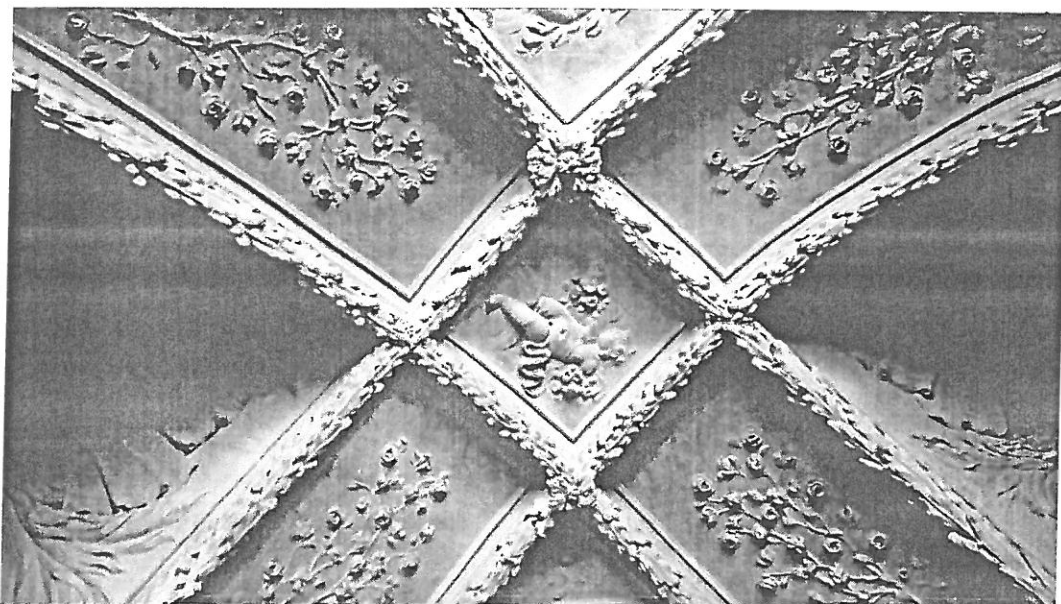
Tzw. Sala Fontany zajmuje dwa otwierające się na siebie pomieszczenia na rzucie prostokąta, usytuowane I piętrze budynku kamienicy „Pod Gruszką”; sala frontowa, większa, od strony ulicy Szczepańskiej nazywana jest „salonem”; sala tylna, mniejsza, od strony podwórza „gabinetem”. Obydwa pokoje (sklepienia i częściowo ściany) pokrywa barokowa dekoracja sztukatorska wykonana z masy gipsowo-wapienno-piaskowej, autorstwa Baltazara Fontany, datowana na ok. 1698 - 1703 r., wykonana na wysokości od ok. 2 m od poziomu podłogi.

„SALON”

1. Dekoracja sztukatorska (ok. 1698-1703 r., sklepienie XV w.)

Dekoracja sztukatorska sklepienia: sklepienie sieciowe (gotyk, XV w.), kamienne żebra pokryte girlandami w formie mięsistych liści laurowych, utworzone pola wypełnione finezyjnymi gałązkami kwitnących róż, na osi środkowej putta unoszące się pośród kwiatów i obłoków, skrzyżowania żeber na środku sali spięte zwornikami o formach roślinnych, w polach sklepiennych przylegających do lunet stylizowane muszle przechodzące w gałęzie palmowe.

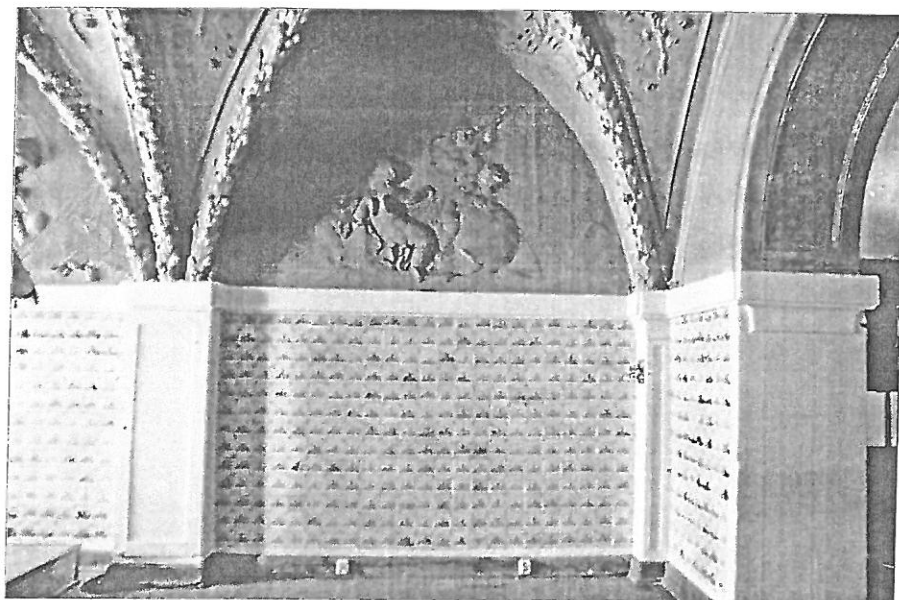
Dekoracja sztukatorska ściany południowej: na przestrzeni między okiennej (powyżej dwóch okien) przedstawienie orła w koronie z rozpostartymi skrzydłami siedzącego na półksiężycu (półksiężyc z rysą), w gładach okiennych prostokątne profilowane płyciny z płaskorzeźbionymi medalionami z popiersiami męskimi i detalem roślinnym (w tym pęki różane i gałęzie), medaliony podwieszone na rozetce z karbowaną wstążką przybierającej w górnej części kształt kokardy, w podniebiu glifu malowany filunek z rozetką w środku.

Dekoracja sztukatorska ścian tarczowych: w czterech lunetach podsklepiennych na ścianie wschodniej i zachodniej wyobrażenia czterech alegorycznych scen z nagimi puttami w rozmaitych pozach, symbolizujących różne dyscypliny: *Alegoria pokoju i obfitości* - w lunecie ściany wschodniej (kompozycja nad wejściem do sali), dwa putta trzymające gałązkę oliwną i róg obfitości (róg wypełniony owocami), w tle zarys architektury (powierzchnia kompozycji niepełna z uwagi na otwór wejściowy); *Alegoria muzyki wojskowej i cywilnej* - w lunecie ściany wschodniej (kompozycja od okna), sześć putt podzielone na dwie grupy, prawe śpiewają i grają, u ich stóp dwie mandoliny, z lewej aniołki ze sztandarem, bębniem, hełmem i mieczem, w tle zarys architektury; *Alegoria astronomii, astrologii, arytmetyki i architektury* - w lunecie ściany zachodniej, (kompozycja na wprost wejścia), cztery putta, jedno odmierza cyrklem odległość na globusie nieba, drugie patrzy przez lunetę, pozostałym aniołkom towarzyszą przyrządy geometryczne: księgi i karta z szeregiem cyfr; *Alegoria sztuk plastycznych: rzeźby i malarstwa* - w lunecie ściany zachodniej, (kompozycja bliżej okna), dwa putta, pierwsze z nich wykuwa za pomocą młotka i dłuta swoją podobiznę, na przedstawieniu widoczna twarzyczka aniołka wychylająca się z zza pleców małego rzeźbiarza, drugie putto malujące na obrazie personifikację Virtus - Cnoty ukazanej w hełmie, z włócznią i tarczą, obraz podtrzymuje uskrzydłona fama z fanfarami, w dolnej części przedstawienia tarcza herbowa „Doliwa” (herb Andrzeja Żydowskiego) i szabla (atrybut szlachectwa).

2. Ściany (gzyms i filary XIX w., okładzina ścian XVII i XVIII w., ściana XV w.)

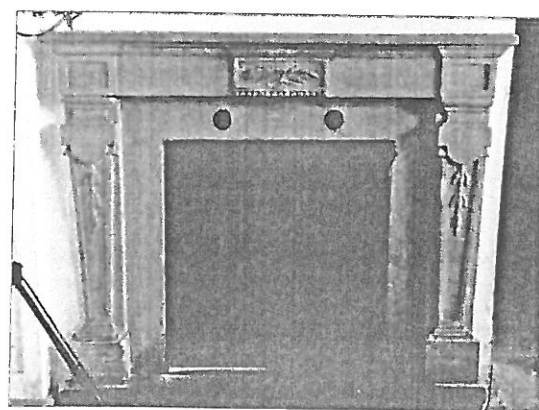
Poniżej sztukaterii salę obiega gzyms z płycinowymi filarami (XIX w., bez wyraźnych cech stylowych), sięgający do ściany arkadowej, ścianka czołowa jednego z pilastrów (na ścianie zachodniej) ruchoma z otwierającym się skrzydłem, w nim „ukryte” kamienne późnogotyckie żebro z zachowaną fragmentarycznie barwną polichromią (widoczne fragmenty czerwieni, zieleni i błękitnej szarości stosowanych na przemienne), pod gzymsem ściany pokrywa zabytkowa okładzina z holenderskich płytek ściennych z XVII i XVIII w. z

malowanymi scenami pasterskimi, kafelki stanowią okładzinę ścian: wschodniej i zachodniej, na wysokości ok 2 metrów od poziomu podłogi wypełniając przestrzeń jednego segmentu międzyfilarowego ściany wschodniej, dwóch segmentów międzyfilarowych ściany zachodniej oraz jednego boku ścianki zachodniej oddzielającej salon od gabinetu.

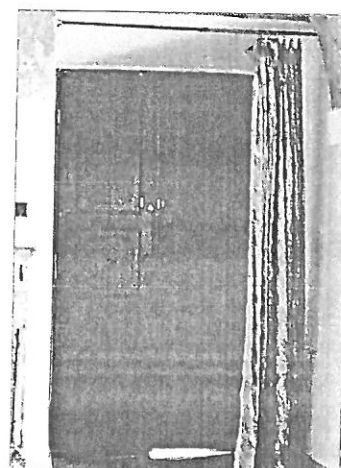
3. Kominiek (XVIII/XIX w.?)

Usytuowany w ścianie wschodniej (obok otworu wejściowego), kamienny, osadzony na cokole, obudowa prostokątna z poziomą płytą nadproża, ujęty po bokach zwężających się ku dołowi słupkami z campanulą, na środku w prostokątnej płycie detal roślinny, na froncie prostokątny otwór (prowadzący do kanału dymowego?) z ozdobną metalową kratą, XVIII/XIX w.?

4. Stolarka drzwiowa (1968 r., rekonstrukcja XIX w. wzoru)

Drzwi usytuowane w ścianie wschodniej, prostokątne, drewniane, dwuskrzydłowe, płycinowe, brązowe, współczesne (1968 r.), wykonane na wzór historycznych z k. XIX w.

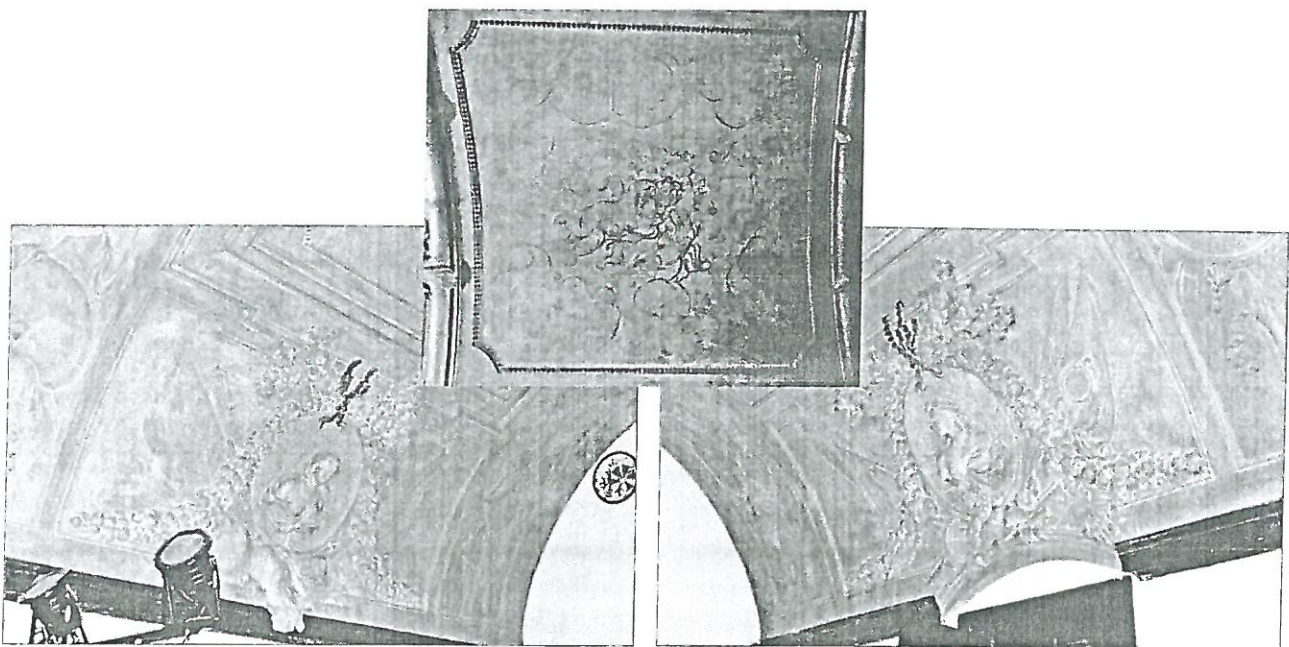

„GABINET”

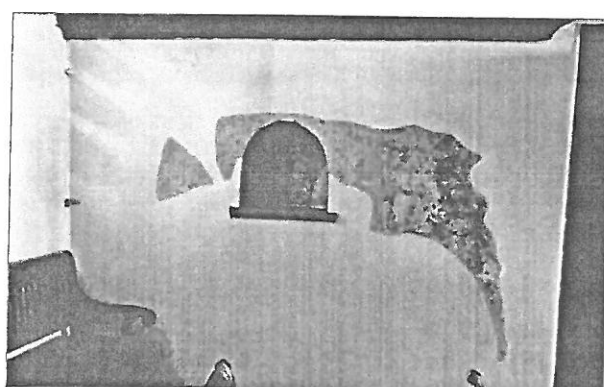
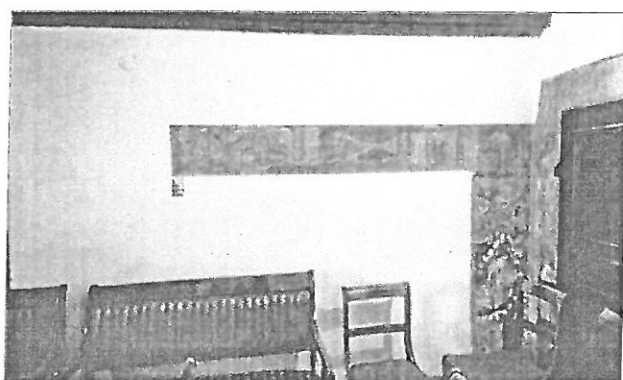
1. Dekoracja sztukatorska (ok. 1698-1703 r., ściana XV w.);

Sala w trakcie tylnym, od podwórza, z jednym otworem okiennym; sklepienie sali kolebkowe (beczkowe), w jego centralnej części plafon ujęty profilowaną ramą z drobnym perełkowaniem, wypełniony brunatnoczerwonym szkicem dwóch unoszących się pośród kłębiastych obłoków puttów z rozwianą draperią; na bocznych częściach, naprzeciwko siebie dwie dekoracje rzeźbiarskie wkomponowane w profilowane ramy, przedstawiające w medalionach wypukłorzeźbione kobiece popiersia w ujęciu do biustu, w otoczeniu mięsistych girland roślinnych z liści i owoców, karbowanej wstęgi przewieszanej przez profilowane obramowanie oraz rozbudowanych panoplii, pola medalionów fakturalne pozostałe tło jednostajnie gładkie, w płycinach przy oknie i od strony salonu panoplie, sztukateria oddzielona od dolnej części czarnym profilowanym gzymsem - półkoliście wygiętym nad osią wejścia (na osi drzwi w kolorystyce jednolitej ze stiukami).

2. Ściany (polichromia XVI w., ściany i almarie XV w.);

Poniżej gzymsu ściany wyprawione na gładko, w części wschodniej (bliżej okna) prostokątna zakończona półkoliście almaria w formie głębokiej wnęki w ścianie, przy której fragmenty nieregularnych świadków zachowanej polichromii ornamentalnej (malowidło nieczytelne), po przeciwnej stronie almaria w formie wnęki ściennej oraz „pasowa” odkrywka malowidła przedstawiającego barwne maswerki i detale architektoniczne w kolorystyce sieni, w gładkich okiennych ściany północnej prostokątne płyciny (miejsca po okiennicach?), ściana arkadowa od strony salonu jednolita bez dekoracji.

3. Portal (XV w.?);

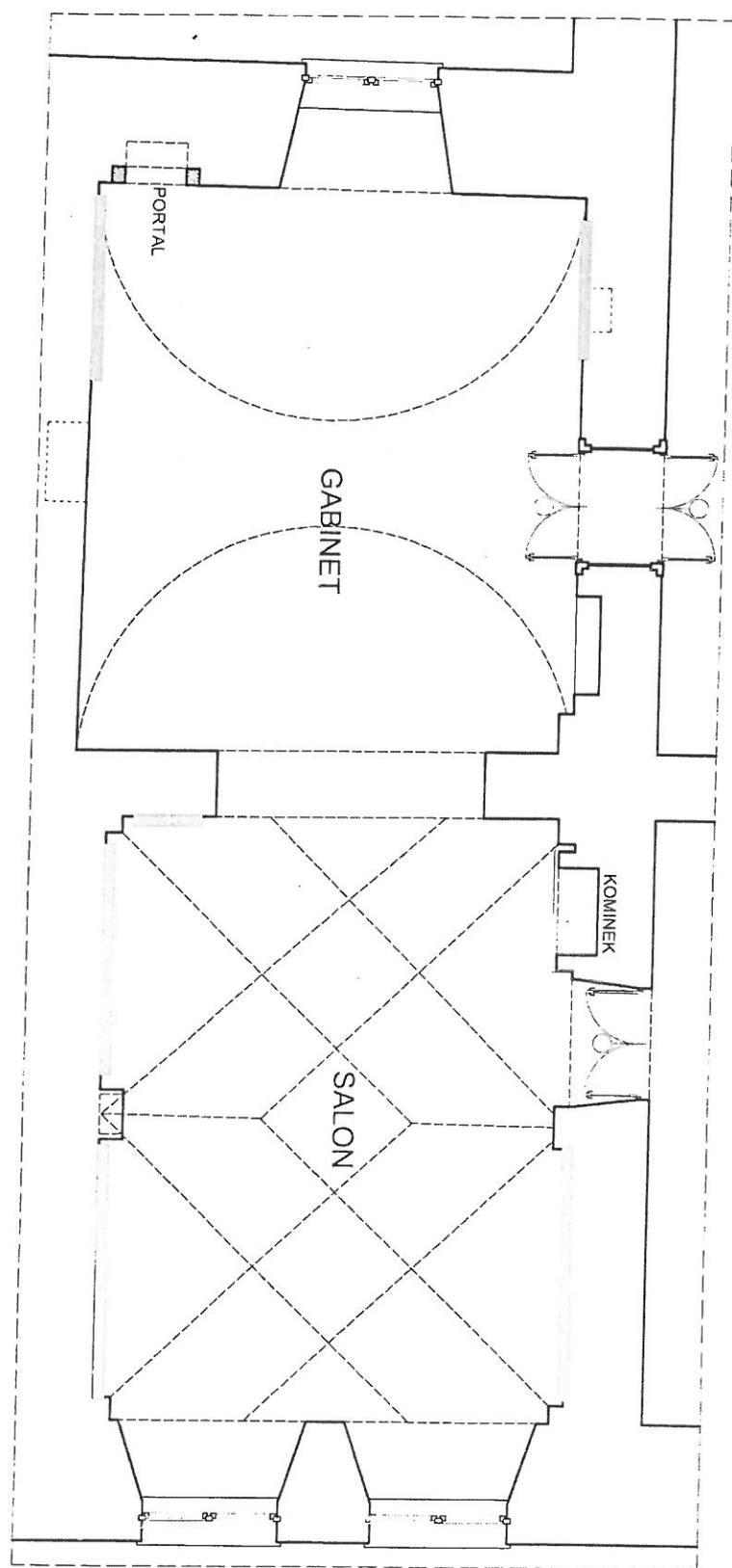
Usytuowany w rogu ściany północnej, kamienny, prostokątny, z żeliwnymi zawiasami, gotyk, XV w.?;

4. Stolarka drzwiowa (1968 r., rekonstrukcja XIX w. wzoru);

Drzwi usytuowane na ścianie wschodniej, na osi medalionu z kobiecym popiersiem, prostokątne, drewniane, dwuskrzydłowe, płycinowe, brązowe, współczesne (1968 r.), wykonane na wzór historycznych z końca XIX w.;

Drzwi usytuowane w rogu ściany północnej, prostokątne, drewniane, jednoskrzydłowe, płycinowe, brązowe, współczesne (1968 r.), wykonane na wzór historycznych z końca XIX w., wprawione w kamienny portal.

Fragmenty ścian z
dekoracją malarską
eksponowaną w
odkrywkach pasowych

Fragmenty ścian z
dekoracją ceramiczną
– kafelki holenderskie

ulica Szczepańska

II. HISTORIA OBIEKTU WRAZ Z ROZPOZNANIEM PROGRAMU IKONOGRAFICZNEGO DEKORACJI SZTUKATEROSKIEJ

Kamienica „Pod Gruszką” usytuowana w narożniku ulicy Szczepańskiej i Sławkowskiej jest przykładem bogatej siedziby mieszczańskiej, której początki sięgają XIV w. W następnych stuleciach pod wpływem zmieniających się właścicieli i trendów w sztuce, budynek ulegał licznym rozbudowom, przebudowom, przekształceniom elewacji jak również zmianom wystroju wnętrza.

Z XV w. pochodzi gotyckie sklepienie sieciowe salonu z kamiennymi żebrami, znajdujące się na I piętrze budynku, które wraz ze ścianami tarczowymi i glifami okiennymi zostało pokryte ok. 1698-1703 r., niezwykle efektowną dekoracją sztukatorską, autorstwa włoskiego rzeźbiarza doby baroku - Baltazara Fontany (wcześniej ściany pokrywała gotycka polichromia). W tym samym czasie, równolegle i z ręki tego samego artysty, barokową dekorację stiukową zyskało także sąsiednie pomieszczenie o sklepieniu kolebkowym tzw. gabinet. Fontana w trakcie realizacji swojego najważniejszego dzieła na ziemiach polskich - dekoracji uniwersyteckiego kościoła św. Anny w Krakowie, (i za pewne także przy zasłudze swego protektora ks. Piskorskiego¹), stał się artystą popularnym i mocno rozchwytywanym w Krakowie oraz okolicach. Jednocześnie oprócz dekoracji kościołów powierzano mu wówczas przyozdabianie sal w prywatnych apartamentach (między innymi w kamienicach: Hippolitów, Pałacu Pod Baranami, czy Pałacu Pod Krzysztofory). Tak właśnie na fali świeckich zleceń w nieruchomości przy ul. Szczepańskiej powstała dzisiejsza tzw. Sala Fontany, tworząca niegdyś dwa odrębne pomieszczenia - salon i gabinet.

Bogate stiuki dawnego salonu i gabinetu powstały na zamówienie ówczesnego właściciela budynku Andrzeja Jana Żydowskiego, możnowładcy, który w wieku XVII i na początku XVIII, piastował liczne urzędy, w tym: sekretarza królewskiego, chorążego, sędziego grodzkiego, stolnika krakowskiego, podczaszego oraz podstarościego oświęcimskiego i zatorskiego, oprócz tego Żydowski zasłynął jako wprawny mówca i autor poezji. Jego herb „Doliwa” został także wkomponowany w płaskorzeźbę wyobrażającą alegorię malarstwa i rzeźby fontanowskiej sztukaterii.

---

¹ M. Kurzej, Książdz Sebastian Piskorski a sztuka i historia [w:] Sztuka po Trydencie, pod red. K. Kuczman i A. Witko, Kraków 2014 r.

W połowie XVIII w. kamienicę „Pod Gruszką” zakupiła rodzina Morsztynów, kolejno po niecałych stu latach budynek przechodził w ręce Piwowarskich, Dąbkowskich, a potem Gralewskich i Drobników. Od 1898 r. w sali z barokową dekoracją, działała kawiarnia założona przez Franza Sauera, zaś od 1927 r. restauracja „Ziemiańska”. W 1939 r. Izba Lekarska otworzyła w Sali Fontany kawiarnię „Pod złotą Gruszką”, przekształconą w czasie okupacji na stołówkę dla żołnierzy SS „Literarisches Kaffeehaus”. Po wojnie, w latach pięćdziesiątych swoje miejsce znalazł tu Klub Dziennikarzy „Pod Gruszką”, funkcjonujący w tym miejscu do dnia dzisiejszego. Co istotne, dekoracja fontanowska od czasu swego powstania na przełomie XVII i XVIII w., przetrwała w stanie autentycznym wszystkich kolejnych właścicieli i najemców nieruchomości oraz prowadzone w sali działalności komercyjno - usługowe. Żaden z gospodarzy nie dokonał jej rzeźbiarskich czy architektonicznych przekształceń, nie licząc doraźnych „odświeżeń malarskich”, dzięki czemu stiuki zachowały się do dziś jako niezakłócone dzieło włoskiego artysty.

Jak wspomniano wyżej, dekoracja sztukatorska kamienicy „Pod Gruszką”, została wykonana w latach 1698-1703 r., w ramach modernizacji średniowiecznej struktury architektonicznej, kiedy to Andrzej Żydowski zlecił Fontanie ozdobienie dwóch gotyckich pomieszczeń. Należy w tym miejscu zaznaczyć, iż wprowadzanie barokowej dekoracji na sklepienie o gotyckim rodowodzie było częstym zjawiskiem w czasach nowożytnych, mającym na celu maksymalne zatarcie „niemodnego” już gotycyzmu i wprowadzenie dekoru odpowiadającego aktualnym trendom w wystrojach wnętrz. W tym przypadku Fontana zamaskował piętnastowieczne żebra sklepienia dawnego salonu charakterystycznymi dla swego warsztatu stiukami w formie girland z liśćmi laurowymi. Takie „kształtowanie” średniowiecznego wnętrza dowodzi, iż artysta był świadomy unowocześniającej funkcji swojego dzieła.

Całościowy, świecki ikonograficznie program ideowo-artystyczny fontanowskiej dekoracji jest niezwykle złożony, przekazuje bowiem treści ideologiczne i aluzje polityczne. Na ścianie sali od strony ulicy Szczepańskiej na przestrzeni międzyokiennej znajduje się wyobrażenie orła w koronie depczącego szponami muzułmański półksiężyc, w lunetach podsklepiennych cztery alegoryczne kompozycje z puttami oraz antyczne popiersia w glich okiennych. Według badaczy przedstawiony tu orzeł jest symbolem triumfu świata chrześcijańskiego nad islamem, a tym samym upamiętnieniem zwycięstwa Jana III Sobieskiego pod Wiedniem (za czym przemawia fakt, iż Andrzej Żydowski w młodości

walczył u boku Jana III, jest także autorem wiersza wyrażającym topos walki polskiego orła z tureckim półksiężycem)². Do zwycięstwa nad najeźdźcą odnoszą się także alegorie muzyki wojskowej i cywilnej, jak również pokoju i obfitości. Wyobrażenia puttów jako symboli wszelakich dyscyplin są najprawdopodobniej nawiązaniem do postaci Jana III Sobieskiego jako patrona nauk i sztuk³. Krakowska legenda podaje, iż w XVII w. Sala Fontany służyła królowej Marii Kazimierze jako łaźnia i garderoba, kiedy monarchini przebywała w kamienicy „Pod Gruszką”, czekając na wieści spod Wiednia. Żydowski wówczas miał nakazać przebudowę pomieszczeń, nawiązując do wiktorii wiedeńskiej i ozdabiając ją ulubionymi przez Marysię holenderskimi flizami. Legenda nie znalazła potwierdzenia w historii, jednak jak sugerują badacze Fontany zastosowane odniesienia do Sobieskich i użycie holenderskich fajansowych kafelek wykazują, iż genezą powstania tej sali mogła być chęć stworzenia rodzaju miejsca pamięci poświęconej monarszej parze⁴. W tej kwestii istotny jest także fakt, iż barokowa dekoracja powstała na krótko po śmierci Jana III Sobieskiego, który zmarł w 1696 r. Należy także zauważyć, iż w kompozycji wyobrażającej sztuki plastyczne Fontana wprowadził herb swego zleceniodawcy „Doliwa” (Tres Rosae), mający w tarczy herbowej trzy róże. Dekoracja różana w formie gałęzi z pękami róż zdobi także pola sklepienne salonu, co może być zarówno świadomym działaniem artysty jak i dziełem przypadku, ponieważ takie motywy niejednokrotnie pojawiają w się we wcześniejszych dziełach Fontany⁵. Z kolei antyczne popiersia w medalionach zdobiące glify okienne, to wyobrażenia niezidentyfikowanych Greków i Rzymian. Niektórzy badacze określają je jako popiersia „antycznych filozofów, bohaterów lub artystów reprezentujących zapewne dyscypliny przedstawione na ścianach bocznych w lunetach sklepienia”⁶, inni zaś wymieniają konkretnie, iż może to być „Wergiliusz, Hezjod/Teokryt, Owidiusz”⁷. Takie sztukatorskie przejawy antykizacji miały z pewnością podkreślać elitarność dzieła, jak również samego zleceniodawcy.

² P. Oczko, J. Pluis, Błękit Marii Kazimiery? Holenderskie flizy oraz program ikonograficzny w Sali Fontany w krakowskiej kamienicy „Pod Gruszką” [w:] *Biuletyn Historii Sztuki*, nr 1, 2014 r. s. 1-29

³ Tamże...s.1-29;

⁴ P. Oczko, J. Pluis, Błękit Marii Kazimiery? Holenderskie flizy oraz program ikonograficzny w Sali Fontany w krakowskiej kamienicy „Pod Gruszką” [w:] *Biuletyn Historii Sztuki*, t.76, nr 1, 2014 r. s. 1-29;

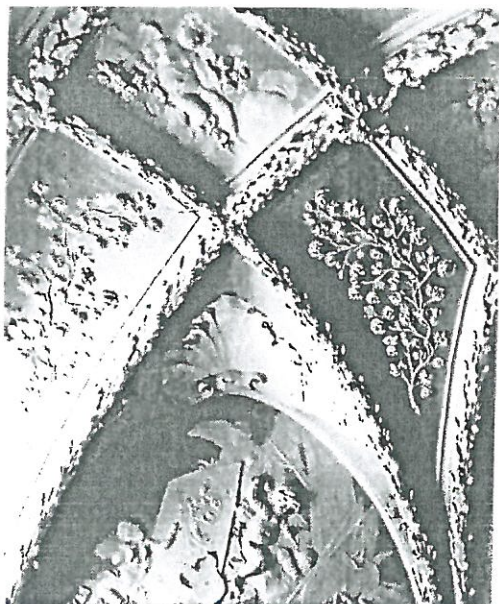
⁵ Tamże...s.1-29;

⁶ M. Kurzej, *Siedemnastowieczne Sztukaterie w Małopolskie*, Kraków 2012 r. s. 469-472;

⁷ P. Oczko, J. Pluis, Błękit Marii Kazimiery? Holenderskie flizy oraz program ikonograficzny w Sali Fontany w krakowskiej kamienicy „Pod Gruszką” [w:] *Biuletyn Historii Sztuki*, t.76, nr 1, 2014 r. s. 1-29;

W drugiej sali o sklepieniu kolebkowym włoski sztukator wykonał medaliony z kobiecymi popiersiami przybranymi w bujne girlandy, przewiązane u góry karbowaną wstęgą, w otoczeniu emblematów wojskowych. Tektonika ścian podkreślona została panopliami. Na sklepieniu widnieje plafon, na którym zachował się rysunek przygotowawczy do stiuku bądź polichromii⁸. Badacze twórczości Fontany wskazują, iż putta wykonano z manierą bliską artyście, stąd najprawdopodobniej mamy tu do czynienia z ręką samego Włocha, a tym samym jedynym zachowanym jego szkicem⁸. Dekoracja znacznie różni się od tej znajdującej się w sali od frontu, co wynika już z nadmienianego wyżej faktu, iż było to niegdyś dwa odrębne pomieszczenia.

Sala Fontany, salon – po lewej: widok sklepienia i lunety, 1918 r.; po prawej: fragment glifu okiennego, przełom XIX i XX w., zdjęcie firmy Kriegerów ze zbiorów Muzeum Historycznego Miasta Krakowa.

Realizacja sztukatorska w kamienicy „Pod Gruszką” jest jedną z najważniejszych świeckich realizacji Fontany. Artysta zawarł tu charakterystyczny dla swej twórczości repertuar form, sposób ich aranżowania oraz specyficzne stopniowanie wypukłości, od reliefu po dający momentami pełnoplastyczny efekt trójwymiarowości. Zabiegi te wpłynęły na uzyskanie bardzo atrakcyjnych dla widza efektów optycznych. W sali można także odnaleźć dekoracje regularnie przewijające się w twórczości włoskiego sztukatora, takie jak bujnie przybrane girlandy, panoplie czy pęki róż, które wprawnie i z rozmachem dostosowano tu do późnośredniowiecznej architektury wnętrza, jej konstrukcji oraz zastanych podziałów. W

⁸ M. Karpowicz, Baltazar Fontana – rzeźbiarskich, „Rocznik Historii Sztuki”, 2, 1994, s. 109–212;

omawianej sztukaterii wykonawca wprowadził dodatkowo rysunek drapany (np. w medalionach z kobiecymi popiersiami), który stał się tu pełnoprawnym środkiem wyrazu.

Dziełem, które jest dalszym rozwinięciem rozwiązań praktyki krakowskiej z kamienicy „Pod Gruszką” jest dekoracja czeskiego zamku w Uherčicach, wykonana przez Fontane w 1706 r. po wyjeździe z Krakowa. Sypialnia Pana Domu tegoż zamku została ozdobiona płaskorzeźbionym orłem i czterema medalionami z antycznymi popiersiami podobnie jak w stiukach krakowskich natomiast w pierwszej sali skrzydła północnego, widnieją pola podsklepienne z alegorycznymi scenkami puttów, które uosabiają nauki służące różnym rzemiosłom. Jedna z płaskorzeźb wyraźnie nawiązuje do swojego krakowskiego odpowiednika – putta symbolizując Astronomię i Astrologię w służbie wojny. Niemniej jednak stiuki z kamienicy „Pod Gruszką”, wykonane są na znacznie wyższym poziomie niż te w Uherčicach, gdzie większa część sztukaterii w zakresie ich wykonawstwa przypisywana jest licznym pomocnikom artysty.

Czechy, zamek w Uherčicach, stiuki przypisywane B. Fontanie i jego pomocnikom, fot. Guy Francis 2012 r.

HISTORIA ORAZ PRZEBIEG DZIAŁAŃ REMONTOWYCH I KONSERWATORSKICH

Na temat przedwojennych działań prowadzonych przy barokowej sztukaterii wiadomo praktycznie niewiele. Wygląd sali znany jest jedynie z pobieżnego opisu pochodzącego z kroniki miejskiej w *Kalendarzu Krakowskim Józefa Czecha na rok 1899*⁹, który sugeruje występowanie w tym czasie białej dekoracji i elementów złożonych. Takiego stanu rzeczy nie

⁹ Fragment opisu sali: w *epoce baroku żebra pokryto misternymi girlandami [...] Wszystko to wykonane jest w płaskorzeźbie gipsowej białej ze złotem;*

wykazały badania konserwatorskie, które nie ujawniły jak dotąd złocień na barokowych stiukach.

Archiwalne fotografie z przełomu XIX/XX w. potwierdzają, że w tym czasie salon i gabinet były oddzielone od siebie ścianą działową, ostatecznie wyburzoną w 2 poł. XX w. oraz to, iż w części frontowej znajdował się zabytkowy piec z 1875 r. (element usunięty). Pod koniec XIX w. do pomieszczenia salonu dodano także funkcjonujący do dziś kamienny gzyms z filarami.

W XIX w. w kamienicy odbyły się przynajmniej dwa większe remonty, w 1833 r. modernizacji dokonał majster budowniczy von Pierret, a w 1893 r. Władysław Ekielski, niestety nie zachowały się dokumenty określające zakres ich działań w obrębie „murowanej dekoracji”.

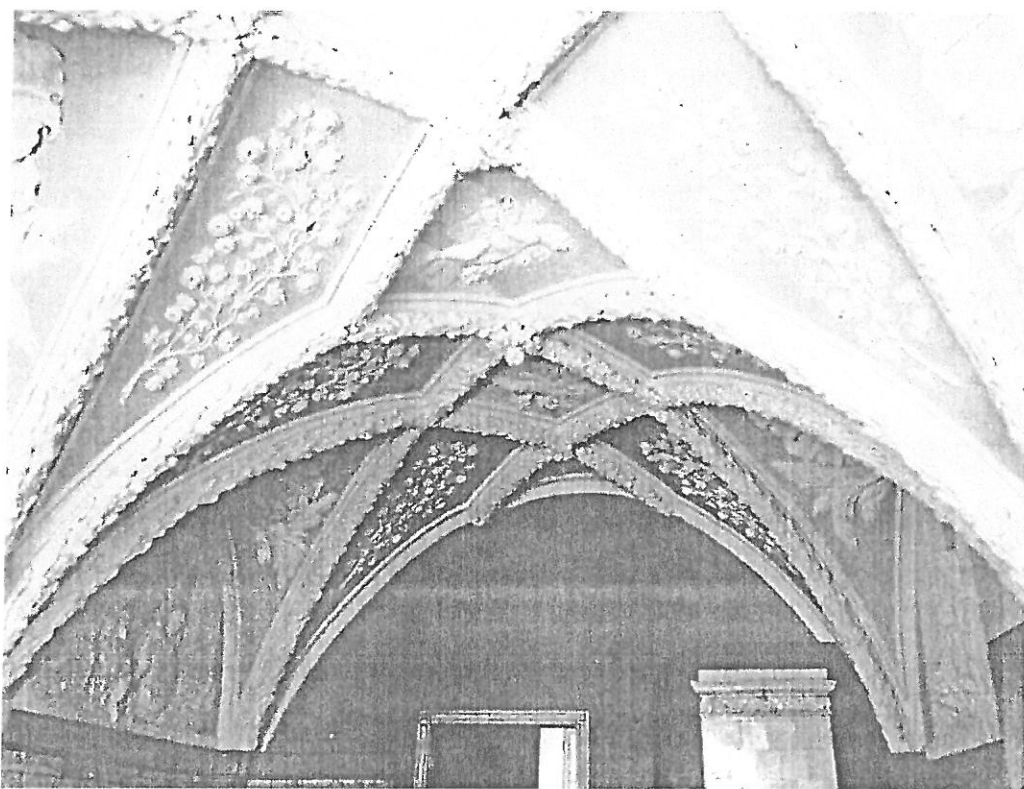
Pierwsze udokumentowane profesjonalne zabiegi konserwatorskie przy barokowych sztukateriach wykonano w latach 1949-50 r., pod kierunkiem Eugeniusza Czuchorskiego¹⁰. Usunięto wówczas wtórne przemalowania, odsłaniając polichromią zidentyfikowaną wtedy jako pierwotną, leżącą bezpośrednio na podłożu grubego sztukatorskiego gipsu w kolorze czerwonego ugru, z wyjątkiem płaskorzeźby orła, utrzymanego w kolorystyce srebrzystoszarej, eksponowanego na zielonkawym tle. Jednocześnie ujawniono tło w formie jednobarwnego malowidła w kolorze różu w partii plafonu, rysunek aniołków w kolorze sangwiny. Działania konserwatorskie prowadzone w latach 1949-50 r. obfitowały w szereg ciekawych odkryć: w podniebiu glifu okiennego odkryto elementy malowanych filunków, które na podstawie zachowanych fragmentów dość swobodnie zrekonstruowano, odnaleziono dwie wnęki (almarie) oraz fragmenty gotyckiej i wczesnorennesansowej polichromii w pomieszczeniu dawnego gabinetu, które od czasu tej konserwacji po dzień dzisiejszy eksponowane są w formie świadków (niekompletne dokumentacje nie wypowiadają się co do konkretnego zasięgu ich występowania), dodatkowo w glifie okiennym pomieszczenia od podwórza natrafiono na zamurowane wnęki okiennic. Ostatecznie podczas prac konserwatorskich w 1949-50 r. w pomieszczeniu gabinetu zdecydowano się na jasną, monochromatyczną ekspozycję barokowej dekoracji oraz kolorystyczne wyróżnienie

---

¹⁰ E. Czuchorski, Sprawozdanie z prac konserwatorskich przy stiukach B. Fontany w pokoju krzyżowo sklepionym na ul. Szczepańskiej w Krakowie, 31.III.1950 r.

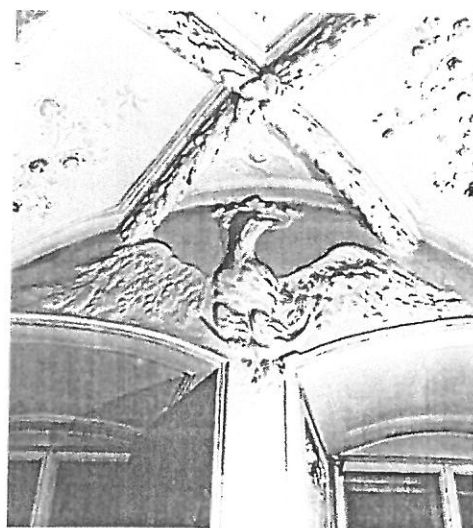
karbowanej wstęgi i medalionów z kobiecymi popiersiami, jako elementów ciemniejszych od całości kompozycji, nie wyjaśniono jednak czy chodziło o czysto estetyczny zabieg wprowadzenia dominanty jako analogii do czarnego gzymsowania i czy miało to podłoże w badaniach konserwatorskich (być może były to np. elementy złożone, które opisano w XIX - wiecznym przekazie?).

Archiwalne fotografie obrazujące stan wcześniejszy to zdjęcia z przełomu XIX/XX w., gdzie widoczna jest ówczesna aranżacja sali będąca jej „odświeżeniem” wykonanym na potrzeby lokalu kawiarnianego Franza Sauera (działającego tu od 1898 r.) Stare fotografie pokazują ewidentne zróżnicowanie kolorystyczne na jasną sztukaterie i ciemniejsze ich tła, białe gzymsowanie gabinetu oraz białą stolarkę drzwiową (dotyczy to przynajmniej drzwi wprawionych w późnogotycki portal i tych na ścianie wschodniej w obrębie gabinetu). Istnienie takiej aranżacji jako pierwotnej nie potwierdziły dotychczasowe badania konserwatorskie i nigdy później nie zdecydowano się na powtórzenie tego zabiegu estetycznego.

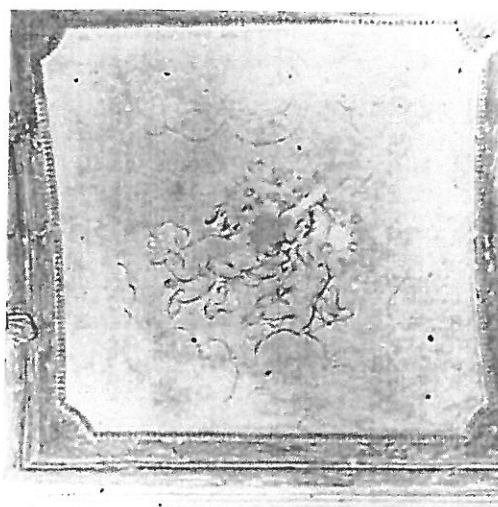

Sala Fontany, widok salonu, przełom XIX i XX w., zdjęcie firmy Kriegerów, ze zbiorów Muzeum Historycznego Miasta Krakowa

Sala Fontany, od lewej: gabinet, widok sztukaterii od strony podwórza - w trakcie konserwacji (usuwanie wtórnych nawarstwień) fot. 1950 E. Czuchowski; po prawej: salon, widok sztukaterii od strony ulicy Szczepańskiej, fragment z orłem, fot z 1950 r. T. Chrzanowski.

Sala Fontany: gabinet, po lewej widok sztukaterii od strony podwórza – po konserwacji, fot. 1950 r. S. Mucha;

po prawej: widok plafonu na sklepieniu od strony podwórza fot. 1950 E. Czuchowski.

W latach 1950-55 r. w związku z adaptacją lokalu na Klub Dziennikarzy przeprowadzono kolejne badania konserwatorskie na obecność polichromii, które docelowo miały posłużyć jako wytyczne do późniejszego remontu sali przez PKZ pod kierunkiem prof. Mariana Słoneckiego – głównego konserwatora PKZ¹¹. Działania te wskazały na biały kolor stiuków jako ten oryginalny. Kolejna konserwacja przy sztukaterii wykonana w obydwóch

¹¹ Sprawozdanie z badań konserwatorskich przy ul. Szczepańskiej w lokalu przeznaczonym na Klub Dziennikarzy w Krakowie, 1955 r.

pokojach sali przypadła na 1966 r., przeprowadzono ją wówczas pod kierunkiem Ireny Święickiej.

Dwa lata później swoje działania w sali Fontany prowadziły Polskie Pracownie Konserwacji Zabytków, przy udziale m.in. Profesora Władysława Zalewskiego i Janiny Stróżyńskiej.

W 1968 r. w trakcie prac konserwatorskich, natrafiono na fragmenty gotyckich polichromowanych żeber sklepieniowych sali od strony ulicy Szczepańskiej, które przysłonięte były filarami. Wobec dominującej barokowej dekoracji ostatecznie zdecydowano
wówczas o zakryciu tego znaleziska (prof. A. Bochnak zasugerował aby jeden z fragmentów żeber /środkowy na ścianie zachodniej/ przykryć pilastrem o ruchomej, jednej ścianie, by element ten mógł być dostępny dla zwiedzających i tak też się stało¹². Badania konserwatorskie z 1949 - 50 r. i te późniejsze ujawniły ciemną (czarną) kolorystykę gzymsowania w salonie, oddzielającą sklepienie od ścian, taki zabieg można również zaobserwować w zamku w Uherčicach jako element dekoracyjny, który Fontana powielał w swoich realizacjach.

Dalsze działania konserwatorskie prowadzone były w latach 1969-70 r., pod kierunkiem prof. Władysława Zalewskiego, dokumentacja z ich przebiegu nie zachowała się bądź zaginęła. Z uwagi na zły stan techniczny sztukaterii (zabrudzenia, silne spękania sięgające wątku, liczne odspojenia, pęcherze i przebarwienia występujące w obydwóch salach) w 1989 r. wykonano „doraźną” zabezpieczającą konserwację. Wzmocniono miejsca zagrożone odspajaniem się zaprawy stiukowej, podklejono ruchome elementy, te brakujące zrekonstruowano używając kitów wapienno - piaskowych z dodatkiem mączki marmurowej i polioctanu winylu. Ze względu na duże zniszczenia oraz niewystarczające warunki czasowe i techniczne, nie zrealizowano uzupełnień w pełnym zakresie, zwłaszcza w sali od strony ulicy Szczepańskiej. Stiuki w całości pomalowano warstwą farby klejowej, a zachowane fragmentarycznie polichromie:gotycką i wczesnorenesansową odczyszczono (wychlebowano).

---

¹² Protokół z Komisji Konserwatorskiej w Klubie Dziennikarzy z dnia 29.II.1968 r.

W 2009 r. sporządzono program postępowania konserwatorskiego, na potrzeby którego wykonano badania stratygraficzne ścian w Sali Fontany¹³. Wykazały one występowanie na piętnastowiecznej ścianie wapienno-piaskowej wyprawy tynkowej i warstwy malarskiej (farby wapienne) w kolorze szmaragdowej zieleni i czerni jako pierwotnych nawarstwień. Z wykonanych odkrywek sondażowych wynika także, iż barokowa sztukateria najprawdopodobniej funkcjonowała w aranżacji kolorystycznej ścian o barwie rozbielonej umbry¹⁴.

Prace konserwatorskie prowadzone w 2009 r. w. salonie, swym zakresem objęły wyłącznie znajdujące się od strony ulicy Szczepańskiej XVII i XVIII w. holenderskie płytki ścienne.

Podsumowując, wnętrze tzw. Sali Fontany w krakowskiej kamienicy „Pod Gruszką” należy uznać za wyjątkowo efektowne i unikatowe w skali europejskiej. Ze względu na skumulowaną tu najwyższą jakość architektoniczną, rzeźbiarską oraz malarską, jej wystrój posiada wyjątkowe walory artystyczne i odznacza się wirtuozerią wykonawczą, będąc tym samym świadectwem wysokiej kultury artystycznej zarówno wykonawców jak i jej fundatora. Ponadto w wyniku przekształceń jakim od XV wieku ulegał budynek, w sali fontanowskiej nawarstwiły się różne epoki, które obecnie ze sobą harmonijnie współistnieją. Taki stan rzeczy, poszerza wiedzę oraz rozpoznanie gustu i stylów w urządzaniu reprezentacyjnych wnętrz od okresu późnego średniowiecza przez nowożytność, aż po XIX w. W sali widoczne są między innymi późnogotyckie żebrowania sklepienne, almarie, fragmenty późnogotyckiej i renesansowej polichromii oraz kamienne portale. Elementy te, zapewne dzięki Fontanie, swobodnie funkcjonują z barokową dekoracją sztukatorską, dodaną na średniowieczne sklepienia, jako pośmiertny hołd Andrzeja Jana Żydowskiego, dedykowany Janowi III Sobieskiemu i jego żonie. Poniżej sztukaterii w obrębie salonu ściany zdobią holenderskie płytki ściene o tematyce pasterskiej i rodzajowej, które nie tylko wzbogacają wnętrze, ale świadczą także o tym, że Żydowski tworząc „nowy wystrój”, uwzględnił także gusta estetyczne Marii Kazimiery – lubującej się w farfurowych kafelkach, naśladowując tym samym

---

¹³ Program prac konserwatorskich i badania konserwatorskie stratygraficzno-odkrywkowe dla pomieszczeń na I piętrze kamienicy „Pod Gruszką” ul. Szczepańska 1/Sławkowska 2 w Krakowie, oprac. przez mgr Bożenę Bobę-Dygę, Kraków 2009 r. (Art Forum);

¹⁴ Tamże...s.10

modę barokowych wnętrz z najbardziej reprezentacyjnych monarszych rezydencji. W XIX w. wstawiono (i usunięto) między innymi kafelkowy piec, wprowadzono stylowy kamienny kominek i „spinające” sale gzymsowanie z pilastrami w obrębie salonu. Należy także podkreślić, iż elementy gotyckie, barokowe dekoracja sztukatorska oraz holenderskie fajanse, wszystko to, wykonano na najwyższym poziomie i z wielką starannością, co w odbiorze zarówno całościowymi jak i wybranych partii wnętrza daje spektakularnych efekt. Siłą tej sali jest także to, iż oprócz naznaczenia jej barokowym dziełem jednego z najwybitniejszych rzeźbiarzy działającym w tej części Europy, mamy tu do czynienia z zachowaną autentyczną późnogotycką i barokową substancją, która w eksponowanych fragmentach przetrwała jako oryginał.

BIBLIOGRAFIA:

- 1.M.Karpowicz, *Baltazar Fontana – rzeźbiarskich*, „Rocznik Historii Sztuki”, 2, 1994, s. 109–212;
- 2.M.Karpowicz, *Baltazar Fontana*, Warszawa 1994;
- 3.M.Kurzej, *Siedemnastowieczne Sztukaterie w Małopolskie*, Kraków 2012 r. s. 469-472;
- 4.J. Pagaczewski, *Geneza i charakterystyka sztuki Baltazara Fontany*, „Rocznik Krakowski”, 30, 1938, s. 3–5.J.Pagaczewski, *Baltazar Fontana w Krakowie*, „Rocznik Krakowski”, 11, 1909 s. 1–50;
- 5.P. Hapanowicz, *Stiuk Baltazara Fontany „Strącenie Faetona”*, Spotkania z Zabytkami nr 1, 2008 r.;
6. *Dokumentacja z prac konserwatorskich. Dekoracja stiukowa na sklepieniu i górnych partiach ścian w dwóch pomieszczeniach w Klubie Dziennikarzy „Pod Gruszką” w Krakowie*, oprac. Joanna Wojtuniak - Strużyńska, Kraków 1989 r.;
- 7.E.Czuchorski, *Sprawozdanie z prac konserwatorskich przy stiukach B. Fontany w pokoju krzyżowo sklepionym na ul. Szczepańskiej w Krakowie*, 31.III.1950 r.;
- 8.*Budynek mieszkalno- usługowy, ul Sławkowska 2/Szczepańska 1, Ekspertyza konserwatorska, tom 2, oprac. mgr inż. arch. Andrzej Karbowski, mgr inż. arch. Marek Łukacz*, Kraków 1977 r.;
9. *Opinia techniczna. Temat opracowania: Sklepienia w sali Fontany budynku przy ul. Szczepańskiej 1 w Krakowie*, oprac. inż. Zdzisław Kwinta i inż. Tadeusz Rudka., 30.01. 1989 r.;
- 10.*Program prac konserwatorskich i badania konserwatorskie stratygraficzno-odkrywkowe dla pomieszczeń na I piętrze kamienicy „Pod Gruszką” ul. Szczepańska 1/Sławkowska 2 w Krakowie*, oprac. przez mgr Bożenę Bobę - Dygę, Kraków 2009 r. (Art Forum);
11. *Karta ewidencyjna ze zbiorów WUOZ w Krakowie dla kamienicy przy ul. Szczepańskiej 1/Sławkowska 2 w Krakowie*, oprac. Irena Palca, 2002 r.;

12. Protokół z Komisji Konserwatorskiej w Klubie Dziennikarz z dnia 29.II.1968 r.;

13. <http://ringer.blox.pl/2008/04/Krakow-wsrod-cudow.html>;

14. <http://culture.pl/pl/tworca/baltazar-fontana>.

15. Fotografie ze zbiorów WUOZ w Krakowie;

III. TECHNIKA WYKONANIA

Dekoracja sztukatorska Baltazara Fontany

Wykonane w technice narzutu oraz odlewu (masa gipsowo-wapienno-piaskowa) montowanego na wyprawionym masą stiukową sklepieniu – żebrami pokrytymi zaprawami mineralnymi (budowa nawarstwień widoczna w „ruchomym” filarze na ścianie zachodniej). Pierwotnie eksponowany prawdopodobnie bez warstw malarskich czy zabezpieczeń w postaci pokostu.

W późniejszym czasie malowany w kolorach sangwiny, ugru, bieli. Obecnie eksponowany w kolorze umbrowo-ugrowym osiągniętym przez położenie laserunku, a miejscami farb kryjących bezpośrednio na stiuku podczas ostatniej konserwacji wykonanej w końcu lat 60 tych i poprawkach wykonanych w k. lat 80 tych. Laserunek został prawdopodobnie wykonany na bazie wodnej emulsji polioctanu winylu (informacja zawarta w dokumentacji konserwatorskiej).

Ściany z monochromią i polichromią (filary, gzymsy, ściany gładkie)

- Ściany obydwu pomieszczeń pokryte są zaprawami mineralnymi wapienno-piaskowymi pochodzącymi z różnych etapów budowy i remontów pomieszczeń.

Najstarsze wyprawy tynkowe eksponowane są w pomieszczeniu „gabinetu” w postaci fragmentów odsłoniętych z zachowanymi śladami polichromii renesansowej (w technice mineralnej). Zakres występowania tynków renesansowych może być większy o czym świadczą odkrywki na ścianach (do zweryfikowania w trakcie prac konserwatorskich).

Pozostałe nawarstwienia mineralne na ścianach pochodzą z kolejnych remontów pomieszczenia i przekształceń niedys dwóch oddzielnych pomieszczeń. Odkrywki wykonane w 2009 roku wskazują iż są to opracowania monochromatyczne (jedynie węgary drzwi w części „salonu” w odkrywce obecne są ślady dekoracyjnych pasów)

Obecnie ściany gładkie pomalowane są farbami emulsyjnymi w kolorze jasnożółtym. W pomieszczeniu „salonu” ściana z oknami dekorowana jest polichromią XVIIIw. (konserwacja z k. lat 60tych) w technice temperey.

- Filary i opaski oddzielające dekorację sztukatorską od kafelek (k.XIX w.) wykonane są z zapraw mineralnych (z dużą zawartością cementu – remontowane w k. lat 800 tych) i pomalowane na kolor jasnożółty farbami emulsyjnymi.

Kamienny portal

Zbudowany z 3 elementów wapienia jurajskiego (proste ciosy pozbawione dekoracji), lewy węgar przysłonięty zaprawami ze śladami polichromii.

Kominek kamienny

Zbudowany z 4 elementów prawdopodobnie wapienia pińczowskiego szczelnie pokrytego wtórnymi nawarstwieniami past i wosków utrudniającymi określenie rodzaju kamienia (dotyczy zwłaszcza lewego węgara). W zagłębieniach dekoracji na prawym węgarze znajdują się ślady warstw malarskich szczątkowo zachowane.

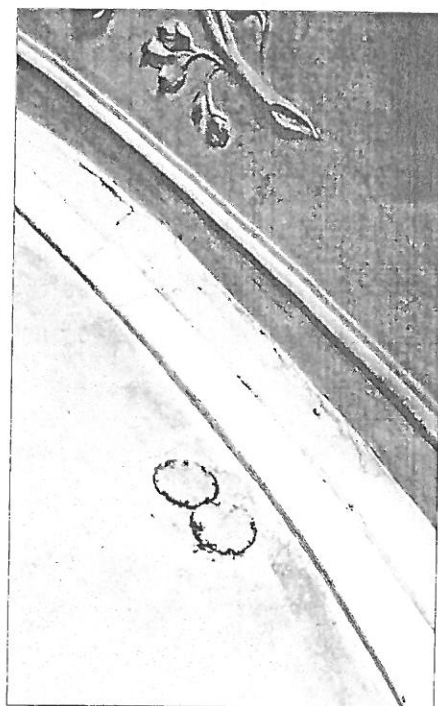
Drzwi

Drewniane, rekonstrukcje wykonane w XX wieku, pokryte farbami olejnymi.

IV. STAN ZACHOWANIA

Dekoracja sztukatorska Baltazara Fontany

Dekoracja stiukowa autorstwa Baltazara Fontany jest kompletna i w pełni czytelna. Posiada drobne ubytki mechaniczne wynikające ze sposobu użytkowania pomieszczenia. Najliczniej występują one w węgarach okien na wysokości od poziomu posadzki do około 1,5 metra. Na sklepieniu widoczne są włosowate pęknięcia, natomiast nie widać rozwarstwień czy odspojień masy stiukowej. W kilku miejscach na sklepieniu w części „salonu” pojawiają się niewielkie ciemniejsze obwódki plam – być może ślady dawnych zawilgoceń. Największe defekt wysokiej klasy dekoracji stanowi jej obecna kolorystyka od ciemnougrowej do umbrowej co jest efektem ściemnienia punktowań wykonanych w ostatniej konserwacji oraz sposobu użytkowania Sali Fontany gdzie przez długie lata, dozwolone było palenie tytoniu. Produkty smoliste osadzające się na powierzchni stiuku zdeformowały pierwotną (dużo jaśniejszą) kolorystykę obiektu. Ponadto, niektóre uzupełnienia ubytków i pęknięć wykonane materiałami o znacznie grubszej strukturze obecnie wymagają korekty ze względu na inny stopień odbicia światła i rozbijanie spójnej formy rzeźbiarskiej.

Ściany z monochromią i polichromia (filary, gzymsy, ściany gładkie)

Stan zachowania wypraw tynkowych ścian jest ogólnie dobry, nie widać spękań, rozwarstwień. Znacznym defektem ścian opracowanych monochromatycznie jest warstwa brudu i źle dobrany kolor, który powinien współgrać z pozostałymi elementami wystroju. Eksponowane relikty dekoracji malarskich są obecnie bardzo pociemniałe, zupełnie nieczytelne. Ponadto eksponowanie reliktyw polichromii w postaci wyciętych „chmurek i pasków” jest niespójne z pozostałą dekoracją pomieszczenia.

Tynki na filarach i opasce oddzielającej stiuki od dekoracji ceramicznej ścian („salon”) zasłaniają częściowo fragmenty płytek, ponadto opracowanie kolorystyczne tych filarów i opasek negatywnie wpływa na odbiór estetyczny pomieszczenia. Drzwiczki w filarze na wprost wejścia skrywające we wnęce różnego rodzaju kable są obluzowane, nie domykają się, mają uszkodzone krawędzie.

Polichromia w podniebiu okien i na ścianie od ulicy Szczepańskiej jest zabrudzona, miejscami popękane jest podłoże, widać plamy wilgoci.

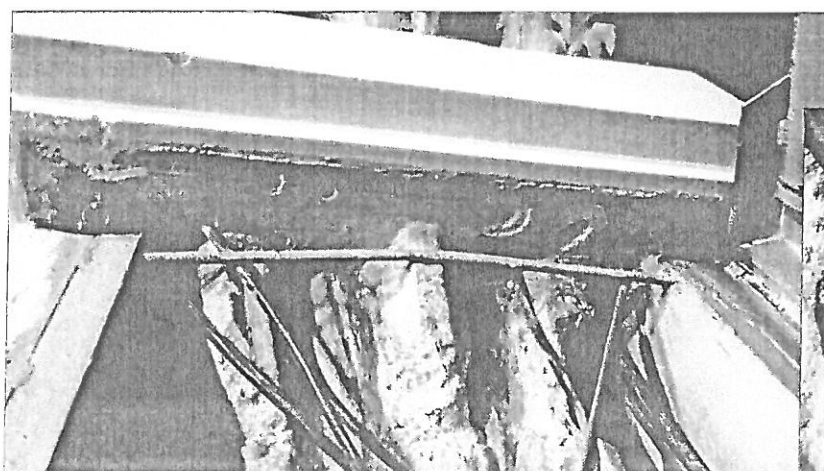

Stan tynków nad oknami od ul. Szczepańskiej

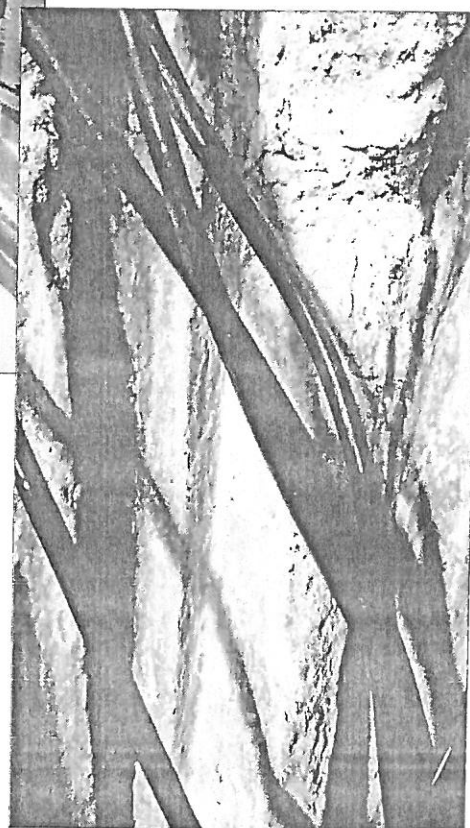

Stan rekonstruowanej dekoracji malarskiej nad oknami od ul. Szczepańskiej

Gotyckie żebra , polichromowane „ukryte” za ruchomym filarem

Kamienny portal

Zachowany jest ogólnie dobrze, powierzchnie kamienne pokryte są jedynie warstwami zabrudzeń, a czytelność lewego węgara skrytego pod warstwą tynków jest zakłócona.

Kominek kamienny

Stan powierzchni kamienia jest fatalny, jest on zaciągnięty grubą warstwą past (wosków?) uszczelniających pory kamienia i uniemożliwiających odczytanie materiału z jakiego jest on wykonany. Za metalową kratą zasłaniającą otwór kominka znajduje się kłębowisko kabli.

Krawędzie węgarów noszą liczne uszkodzenia, wyszczerbienia krawędzi. Metalowa krata zasłaniająca otwór paleniskowy jest w dobrym stanie. Za kratą ukryte są kable elektryczne.

Stolarka drzwiowa

Rekonstruowana w latach 60 tych stolarka zachowana jest dobrze, miejscami widoczne rozspojenia połączeń drewnianych, zadrapania i uszkodzenia warstw farb olejnych.

Osobnym zagadnieniem wpływającym negatywnie na estetykę Sali Fontany wyróżniającej się unikatowymi dekoracjami sztukatorskimi i ceramiką ścienną są elementy współczesnego wyposażenia w postaci niewłaściwego oświetlenia, nieestetycznych lamp, wyłączników, kontaktów, mebli, kotar zasłaniających wejście i okno od podwórka, a także fatalnie ułożony podest dla instrumentów, który stanowi zagrożenie dla ceramicznej dekoracji ścian (obecnie będącej po zabiegach konserwatorskich).

V. WNIOSKI I ZAŁOŻENIA KONSERWATORSKIE

Wystrój tzw. Sali Baltazara Fontany jest unikatowym i wysokiej klasy zabytkiem wymagającym szczególnego dbania o stan zachowania wszystkich elementów wystroju, a także o należyte, współgrające z charakterem obiektu wprowadzanie współczesnych elementów (co ma bezpośredni związek ze sposobem użytkowania pomieszczenia), które nie mogą obniżać wartości artystycznych wystroju Sali.

Obecnie Sala funkcjonuje jako pomieszczenie, w którym odbywają się koncerty i inne wydarzenia kulturalne, nie jest więc miejscem skazanym na zapomnienie, lecz intensywnie „żyjącym”. Jest ogólnie dostępnym świadectwem gustu i potrzeby kontaktu ze sztuką dawnych mieszkańców Krakowa. Niestety szerokie udostępnienie Sali wiąże się z ryzykiem szybszego niszczenia obiektu. Spowodowane jest ono wprowadzaniem znacznej ilości osób, co skutkuje tym, iż elementy wystroju podlegają okresowo znacznym amplitudom temperatur

i wilgotności, oraz rozwojem mikroorganizmów. Narażone są też na uszkodzenia mechaniczne związane zarówno z obecnością ludzi, mebli dostawionych do ścian, a także wprowadzaniem sprzętu o niestandardowych gabarytach (np. oświetlenia na bardzo wysokich statywach, czy instrumentów muzycznych). Obecny stan zachowania zarówno sztukaterii, dekoracji ceramicznej (sprzed lipca 2015 kiedy przeprowadzono działania konserwatorskie), polichromii na ścianach czy detalu kamiennego nosi ślady tego rodzaju zniszczeń.

Zatem jednym z zadań eliminującym przyczyny zniszczeń obiektu jest większa kontrola sposobu użytkowania pomieszczenia. Natomiast przywrócenie pierwotnych walorów artystycznych dekoracji Sali Fontany jest jednym z zadań świadomej i odpowiedzialnej opieki nad obiektem zabytkowym.

Wobec powyższego, planowane prace konserwatorskie winny zakładać w maksymalnie możliwym stopniu ekspozycję współistniejących ze sobą nawarstwionych elementów historycznych – późnogotyckich i barokowych, między innymi poprzez:

1. „Wydobycie” fragmentu gotyckiego żebra z pilastra (na co nie zdecydowano się w latach 60tych XX w.¹⁵),
2. Poszerzenie świadków późnogotyckiej i renesansowej polichromii (o ile ich zasięg okaże się większy),
3. Przywrócenie pierwotnej kolorystyki barokowej dekoracji z utrzymaniem czarnej barwy gzymsu w części gabinetu (być może opracowanie w czarnym kolorze fragmentu gzymsu nad drzwiami – ściana wsch.)
4. Aranżację kolorystyki ścian pomieszczenia od podwórza w taki sposób, aby odtwarzała kolor z XVII/XVIII w. (czyli okresu gdy funkcjonowała ze sztukaterią), a jednocześnie stanowiła odpowiednie tło dla ekspozycji zachowanych fragmentów polichromii.
5. Z uwagi na niejednokrotnie wykluczające się ustalenia konserwatorskie zwłaszcza w zakresie określenia pierwotnej kolorystyki stiuków, konieczne jest przed przystąpieniem do prac konserwatorskich precyzyjne przebadanie sztukaterii oraz rozpoznanie obiektu pod ewentualnym kątem występowania partii złożonych w pomieszczeniu gabinetu (np. karbowana wstęga czy obramienie medalionu?).

---

¹⁵ Protokół z Komisji Konserwatorskiej w Klubie Dziennikarzy z dnia 29.II.1968 r.

6. Przebadanie nawarstwień na elementach kamiennych kominka ustalających ewentualne pierwotne nawarstwienia malarskie.

Dekoracja sztukatorska Baltazara Fontany

W przypadku sztukaterii Baltazara Fontany zakłada się usunięcie brudnych nawarstwień, pociemniałych punktowań poprzedniej konserwacji i tym samym rozjaśnienia obecnie ugrowo-umbrowej ciemnej kolorystyki prawdopodobnie zdecydowanie jaśniejszych dekoracji stiukowych. Kwerenda archiwalnych opracowań konserwatorskich dotyczących obiektu nie daje jasnych odpowiedzi na pytania o pierwotną kolorystykę, ewentualne różnicowanie między gładkimi tłami a płaskorzeźbą, czy dodatkowe elementy takie jak złocenia. Analiza zdjęć archiwalnych pozwala przypuszczać, iż na przełomie XIX i XX w. dekoracja była zróżnicowana kolorystycznie – na jaśniejszych tłach znajdowały się elementy przestrzenne opracowane w ciemniejszym kolorze. Być może był to efekt kolejnej aranżacji, usunięty w ostatniej konserwacji jako nie zgodny z oryginałem. Odpowiedź na pytanie o oryginalną kolorystykę dekoracji stiukowej (a także pytanie o dodatkowe elementy takie jak ewentualne złocenia, o których mowa w *Kalendarzu Krakowskim Józefa Czecha na rok 1899*, a których śladu nie ma w dokumentach z przeprowadzanych konserwacji) może przynieść jedynie kompleksowe usuwanie nawarstwień brudu i badania na etapie wykonawczym, gdzie będzie można szczegółowo obejrzeć każdy fragment stiuku. Tak więc część badawcza w przypadku dekoracji sztukatorskiej powinna być prowadzona równolegle w czasie usuwania brudnych nawarstwień.

Do kolejnych zabiegów o charakterze technicznym należeć będzie likwidacja pęknięć, wymiana zdegradowanych uzupełnień, wzmocnienie strukturalne osłabionych powierzchni stiuku. Opracowanie kolorystyczne dekoracji sztukatorskiej (ewentualne punktowania) zostanie wykonane (w oparciu o nowoczesne materiały konserwatorskie) po akceptacji komisji konserwatorskiej, na której przedstawione zostaną wyniki badań.

Ściany z monochromią i polichromia (filary, gzymsy, ściany gładkie)

Elementy te wymagają również dokładniejszego rozpoznania zakresu występowania polichromii (obecnie eksponowanej w części „gabinet”) zarówno w części gabinetu jak i salonu, ewentualnej monochromii, która w końcu XVIII wieku mogła stanowić dopełnienie dekoracji sztukatorskiej sklepień. Badania powinny dać odpowiedź na pytania o dalsze działania związane propozycjami ekspozycji dekoracji malarskiej, także o kolorystykę jednobarwnych fragmentów ścian. Polichromie gotyckie zostaną poddane zabiegom o

charakterze zachowawczym, dekoracje malarskie barokowe (ściana między oknami w części salon) pełnej konserwacji techniczno-estetycznej.

Po rozpoznaniu miejsc styków dekoracji ceramicznej i sztukatorskiej będzie można podjąć decyzję co do konieczności i zakresu ewentualnej korekty gzymsów i filarów występujących w części salonu.

W kwestii filara na ścianie zachodniej, na wprost wejścia, skrywającego gotyckie żebro ze śladami polichromii (a także kable instalacji elektryczne, które należałoby usunąć z tego miejsca) proponuje się przeszklić jego frontową część, tak aby na tym fragmencie eksponowane były obydwie fazy dekoracji sklepienia: gotycka i barokowa.

Zakłada się także uzupełnienie dekoracji ceramicznej o 15 oryginalnych płytek znajdujących się obecnie w pomieszczeniach restauracji (jako dekoracje blatów stolików, wtórnie tam umieszczone). Proponowane miejsce ekspozycji to ściana płn. części „salon”. Kafelki wymagają zabiegów konserwatorskich (prace do wykonania analogicznie jak przy konserwacji ceramiki na ścianach wykonane w 2015r.).

Kominek

Zakłada się przeprowadzenie prac o charakterze technicznym i estetycznym przywracającym pierwotne walory dekoracyjnego elementu wyposażenia wnętrza. Przede wszystkim ważnym zabiegiem będzie usuwanie wtórnych nawarstwień past uszczelniających pory kamienia, usuwanie brudu i niewłaściwie wykonanych uzupełnień. Po zabiegach oczyszczenia i wzmocnienia strukturalnego, uzupełnione zostaną ubytki formy i wykonane scalenia. Ewentualne ślady barwnych nawarstwień zostaną utrwalone. Krata zamykająca wnętrze kominka zostanie oczyszczona, a warstwa lakierów zabezpieczających metal odświeżona.

Portal

Ze względu na ogólnie dobry stan techniczny kamienia wymaga on jedynie oczyszczenia z brudnych nawarstwień.

Stolarka drzwiowa

Wymaga korekty połączeń stolarskich i odświeżenia warstwy opracowania malarskiego.

Prace dodatkowe

Z pomieszczenia powinny zostać usunięte lampki kinkietowe zamontowane na filarach i ścianach, wyłączniki, a gniazda elektryczne zamontowane w listwach przypodłogowych powinny być wymienione na nowe (o formie i kolorze mniej zwracającym uwagę). Proponuje się także usunąć kotary, karnisze z okna i drzwi. Dla okna w ścianie płn. (gabinet) proponuje się rozważyć wykonanie rekonstrukcji okiennic.

Okablowanie pomieszczenia powinno zostać przerobione tak, aby nie ingerowało w zabytkowe elementy (najlepiej byłoby poprowadzić przewody pod posadzką i pod listwami przypodłogowymi, są to elementy wykonane na nowo w XX wieku).

Przeróbka instalacji elektrycznej wymaga oddzielnego projektu, wykonanego z udziałem konserwatora dzieł sztuki i zatwierdzonego przez W.U.O.Z. w Krakowie.

VI. PROPONOWANE POSTĘPOWANIE KONSERWATORSKIE

A. CZĘŚĆ BADAWCZA

1. Wykonanie odkrywek stratygraficznych na dekoracji sztukatorskiej – weryfikujących dotychczasową wiedzę na temat opracowania kolorystycznego sztukaterii
2. Wykonanie poszerzonych odkrywek stratygraficznych ustalających zasięg występowania polichromii renesansowych i gotyckich na ścianach obydwu części pomieszczenia
3. Badania chemiczne ewentualnych pierwotnych nawarstwień malarskich, bądź złocień występujących zarówno na sztukaterii jak i w dekoracji malarskiej ścian.
4. Wykonanie odkrywek na gzymsach oddzielających sztukaterię od dekoracji ceramicznej ścian w celu ustalenia miejsca łączeń obydwu dekoracji.
5. Wykonanie odkrywki na filarze w ścianie wschodniej identyfikujących stan zachowanego gotyckiego żebra (analogicznego jak na ścianie – obecnie schowanego za ruchomymi drzwiczkami).
6. Wykonanie badań na obecność polichromii na elementach kamiennego kominka.

B. ZABIEGI KONSERWATORSKIE

Dekoracja sztukatorska Baltazara Fontany

1. Usuwanie luźnych nawarstwień brudu i kurzu (mechanicznie).
2. Usuwanie wtórnych nawarstwień w postaci pociemniałych punktowań ostatniej konserwacji oraz warstwy brudu, nalotów dymu tytoniowego – na drodze chemicznej w oparciu o wykonane próby (zastosowanie czystego lateksu i metody tzw. „peel off” , woda destylowana, olejek pomarańczowy, gumki niejonowy środek powierzchniowo czynny -np. benzyna ekstrakcyjna, procentowość środków chemicznych dobrana metodą próbną). Parownica (w ograniczonym zakresie), skalpele.
3. Usuwanie wadliwie wykonanych starych kitów – mechanicznie

4. Stabilizacja miejsc odspojonych – zastrzyki z wapna hydraulicznego
5. Wzmocnienie strukturalne ewentualnych spudrowań i miejsc o osłabionej powierzchni
(procentowość dobrana po wykonaniu prób).
6. Uzupełnienie ubytków podkładowo w głębszych partiach – zaprawy mineralne na bazie trasu.
7. Uzupełnienie ubytków powierzchniowych formy rzeźbiarskiej (również pęknięć) – gips sztukatorski modyfikowany dyspersją wodną kopolimerów styrenowych lub gotowym produktem . Opracowanie powierzchni uzupełnień scalająco – materiały ściernie o wysokiej gradacji.
8. Opracowanie kolorystyczne powierzchni stiuku w oparciu o transparentne, odwracalne farby – kolorystyka, stopień nasycenia, transparentność w oparciu o wyniki badań stratygraficznych i szczegółowe ustalenia komisji konserwatorskiej.

Ściany z monochromią i polichromia (filary, gzymsy, ściany gładkie)

1. Usunięcie współczesnych nawarstwień tynków na ścianach w obydwu pomieszczeniach do dekoracji malarskiej XV wiecznej bądź monochromii z końca XVIII (zakres usuwania nawarstwień uzależniony od wyniku badań stratygraficznych).
2. Utrwalenie ewentualnych dekoracji malarskich bądź warstwy monochromii – preparaty krzemoorganiczne bez własności hydrofobowych, ewentualnie kopolimery akrylowe – paraloid B72 (stężenie dobrane na drodze prób).
3. Doczyszczanie istniejącej warstwy malarskiej – mechanicznie (gumy chlebowe, vischab, skalpele), metodami chemicznymi – chemiczne - środki dobrane na podstawie prób.
4. Uzupełnienie ubytków warstw tynku – zaprawy mineralne bezcementowe (na bazie wapna trasowego), drobnoziarniste. Opracowanie powierzchni uzupełnień.
5. Punktowanie eksponowanych dekoracji malarskich – zachowawczo, korekta kolorystyczna kitów i uzupełnień podłoża bez rekonstrukcji polichromii (zakres uzupełnień tej warstwy do wykonania po przedstawieniu prób punktowania na komisji konserwatorskiej) – spoiwa odwracalne.

6. Opracowanie kolorystyczne ścian przeznaczonych do ekspozycji w jednym kolorze – farby dyfuzyjne, kolorystyka dobrana na podstawie wyników badań stratygraficznych i kolorystyki sztukaterii (próby do akceptacji na komisji konserwatorskiej).

Kamienny portal (konserwacja zachowawcza)

1. Usuwanie warstw brudu i zacierek tynku pochodzących z ostatniej konserwacji – mechanicznie, czyszczenie metodami suchymi, doczyszczanie na mokro miejsc mocno zabrudzonych.
2. Wzmocnienie strukturalne powierzchni portalu – preparaty krzemoorganiczne bez własności hydrofobowych.

Kominek kamienny

1. Usuwanie brudu i tłustych nawarstwień past – środki powierzchniowo czynne, kwaśny węglan amonu w metylocelulozie, preparaty do usuwania powłok malarskich, parownicza.
2. Usuwanie starych kitów – mechanicznie.
3. Wzmocnienie strukturalne kamienia – preparaty krzemoorganiczne bez własności hydrofobowych.
4. Uzupełnienie ubytków, rekonstrukcje formy - kity mineralne recepturowe, ewentualnie bezcementowy, kolor i faktura uzupełnień zgodnie z oryginałem.
5. Uzupełnienie spoinowania.
6. Scalenie kolorystyczne uzupełnień – farby transparentne, dyfuzyjne,
7. Odświeżenie powłoki malarskiej metalowej kraty zamykającej otwór paleniskowy.

Stolarka drzwiowa

1. Oczyszczenie powierzchni drewnianych z tłustych zabrudzeń.
2. Usuwanie odspojonych, łuszczących się farb – nagrzewnice, preparaty do usuwania powłok malarskich.
3. Ewentualna korekta połączeń stolarskich
4. Kitowanie drobnych ubytków, opracowanie kitów
5. Położenie powłoki farb olejnych – kolorystyka do ustalenia na komisji konserwatorskiej.

Wszystkie etapy prac należy dokumentować opisowo i fotograficznie.

Włodzisław Włodzisławski
konserwator
mgr inż. Włodzisław Włodzisławski
ul. ...

ZAŁĄCZNIKI

1. Ksero uprawnień konserwatorskich autora programu
2. Ksero dyplomu autora programu

Kraków, 1994-04-07

Z A Ś W I A D C Z E N I E NR.....172/94.....

Na podstawie par.19 i 20 Rozporządzenia Ministra Kultury i Sztuki
z 11 stycznia 1994r. o zasadach i trybie udzielania zezwoleń na prowadzenie prac
konserwatorskich przy zabytkach oraz prac archeologicznych i wykopaliskowych,
warunkach ich prowadzenia i kwalifikacjach osób, które mają prawo prowadzenia
tej działalności /Dz.U.nr 16, poz.55/

WOJEWÓDZKI KONSERWATOR ZABYTKÓW W KRAKOWIE stwierdza, że
Pan/Pani/..... Ma ł g o r z a t a W I D A .....

/ur..... 13 lipca 1965r. .... w .. Krakowie .....

zamieszkały/a/..... w Krakowie, ul. Pleszowska 16 .....

jest uprawniony/a/ do wykonywania prac konserwatorskich przy
zabytkach ruchomych w zakresie konserwacji rzeźby .....

Pan/Pani ukończył/a studia wyższe w zakresie konserwacji zabytków i posiada
dyplom Akademii Sztuk Pięknych w Krakowie Nr. 4205 .....

oraz wykazał/a/ się więcej wieloletnią praktyką zawodową związaną z konserwacją
zabytków ruchomych na terenie miasta Krakowa i województwa krakowskiego.

Powyższe zaświadczenie wydaje się jednorazowo.

Zaświadczenie wystawia się na wniosek zainteresowanego/ej/.

Należną opłatę skarbową w wys. 30000 .....zł skasowano na wniosku.

Małgorzata Wida
Potwierdzam
zgodność z oryginałem

Wojewódzki Konserwator Zabytków .....

w Krakowie

mgr int. arch. Andrzej Gaczel

AKADEMIA SZTUK PIĘKNYCH
IM. JANA MATEJKI W KRAKOWIE

DYPLOM

Małgorzata Wida
podpis

Nr 4205
(numer dyplomu)

MAŁGORZATA WIDA
urodzona dnia 13 LIPCA 1965 r.
w KRAKOWIE
odbyła studia 1986 - 1992
NA WYDZIALE KONSERWACJI
PIĘKNE SZTUKI
w zakresie KONSERWACJI
RZĘBY
z wynikiem BARDZO DOBRYM
I po spełnieniu wymogów określonych
obowiązującymi przepisami uzyskała
w dniu 14 GRUDNIA 1992 r. tytuł
MAGISTRA SZTUKI W ZAKRESIE
KONSERWACJI RZĘBY

REKTOR

[Signature] m. p.
KRAKÓW

DZIEKAN

[Signature] M. Gąsienica
19 92 r.

Potwierdzam

zgodność z oryginałem

Małgorzata Wida

CZEŚĆ FOTOGRAFICZNA

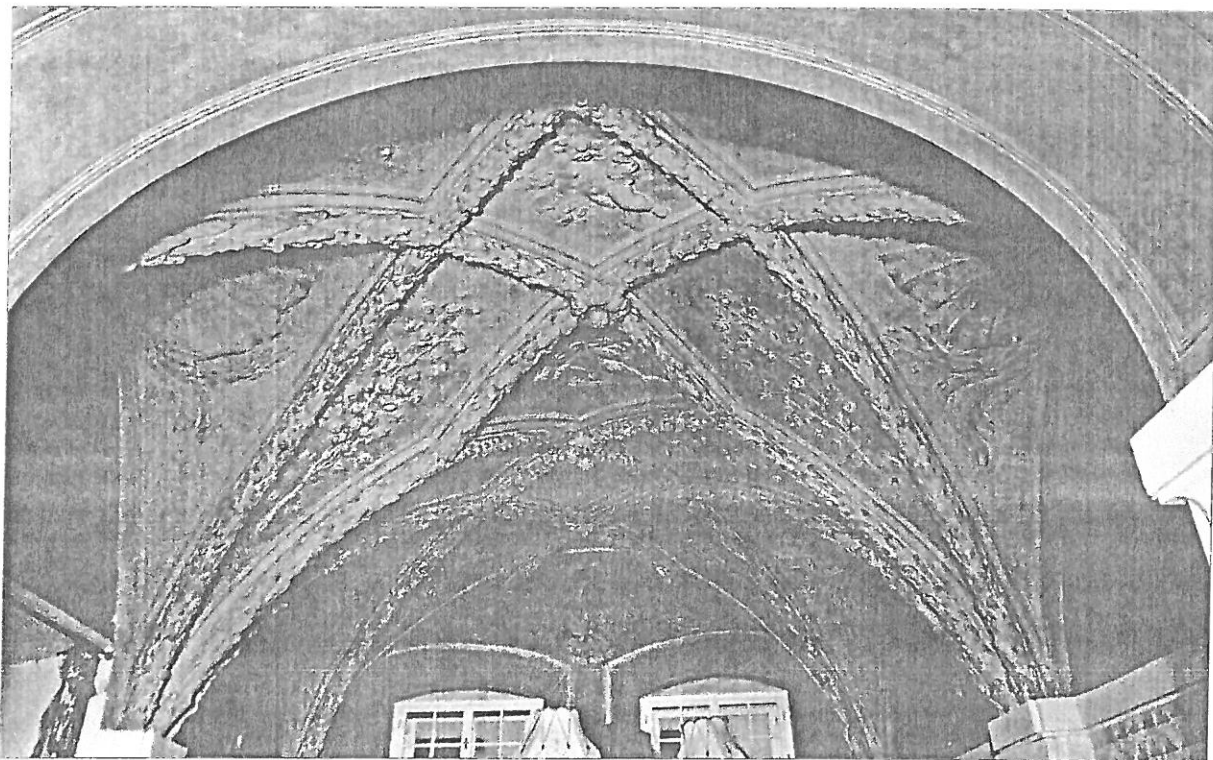

Fot.1

Sala Fontany (salon) w kamienicy przy ul. Szczepańskiej 1, Kraków. XVII/XVIII w. Stan przed konserwacją. Widok na ścianę pld. Na sklepieniu dekoracja sztukatorska, na ścianie z oknami polichromie, na ścianach bocznych panele z dekoracją płytek holenderskich (po konserwacji).

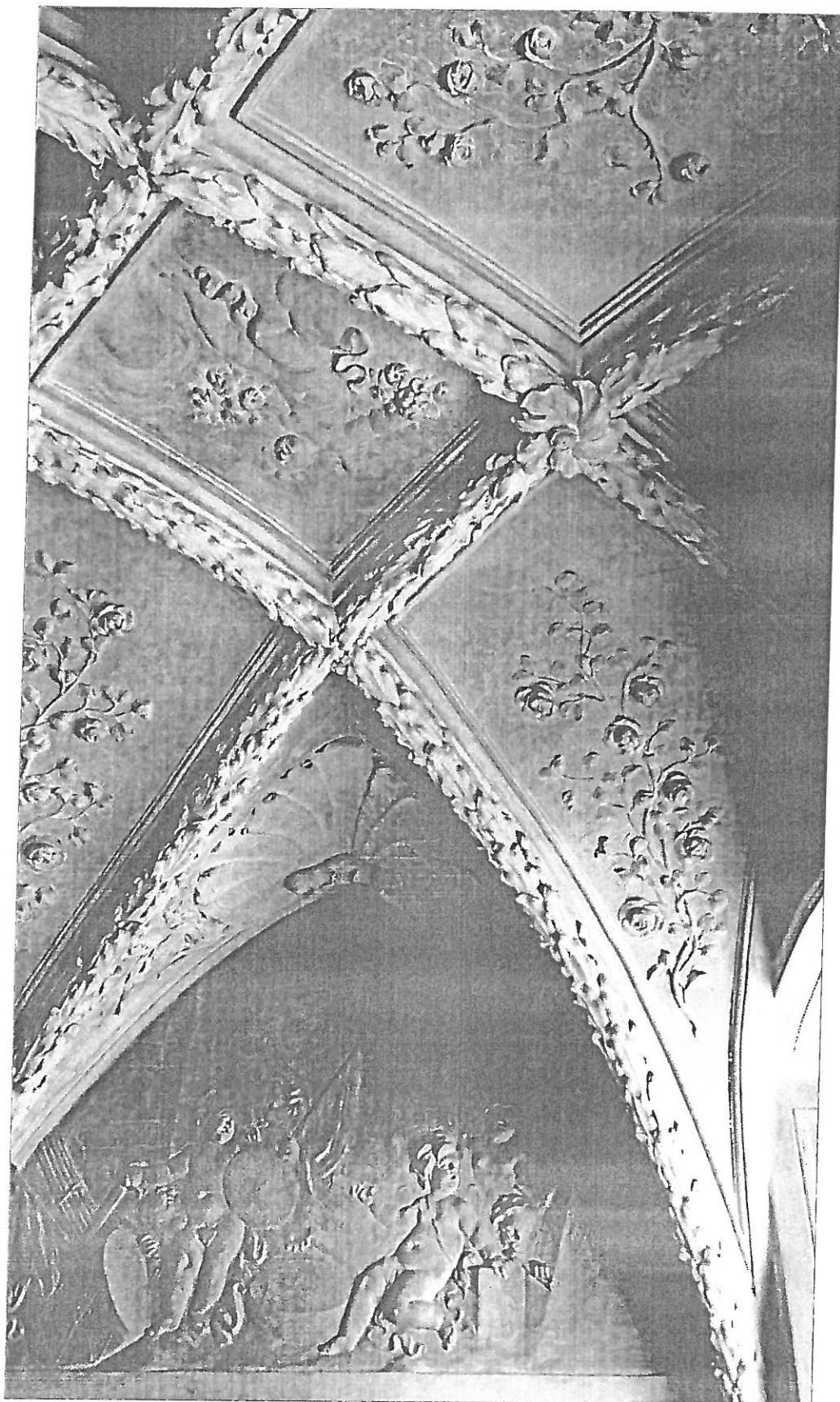
październik 2015r., M.Wida

Fot.2

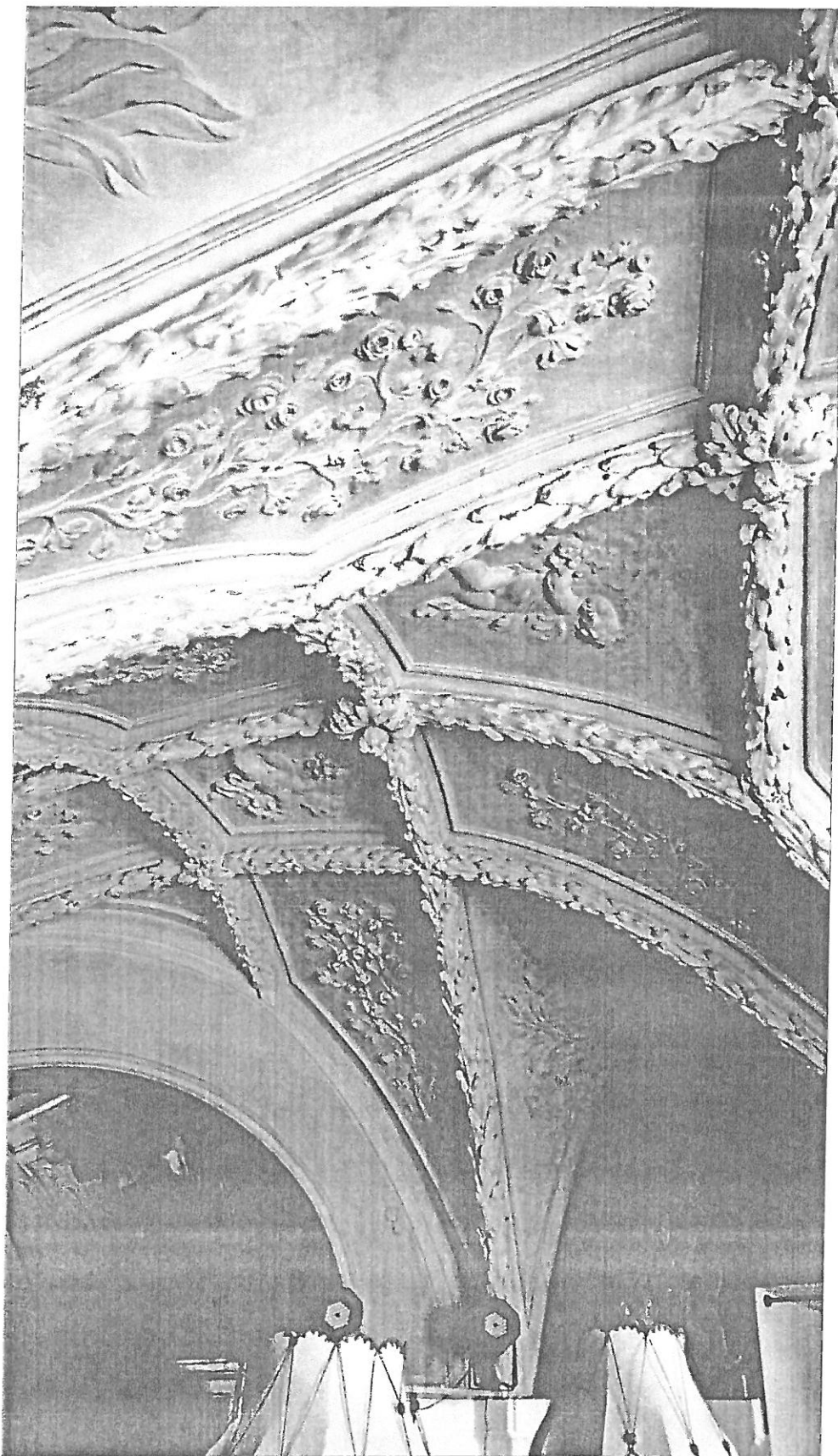
Sala Fontany (salon) w kamienicy przy ul. Szczepańskiej 1, Kraków. XVII/XVIII w. Stan przed konserwacją. dekoracja sztukatorska sklepienia. Widoczne przebarwienia stiuku.

październik 2015r., M.Wida

Fot.3

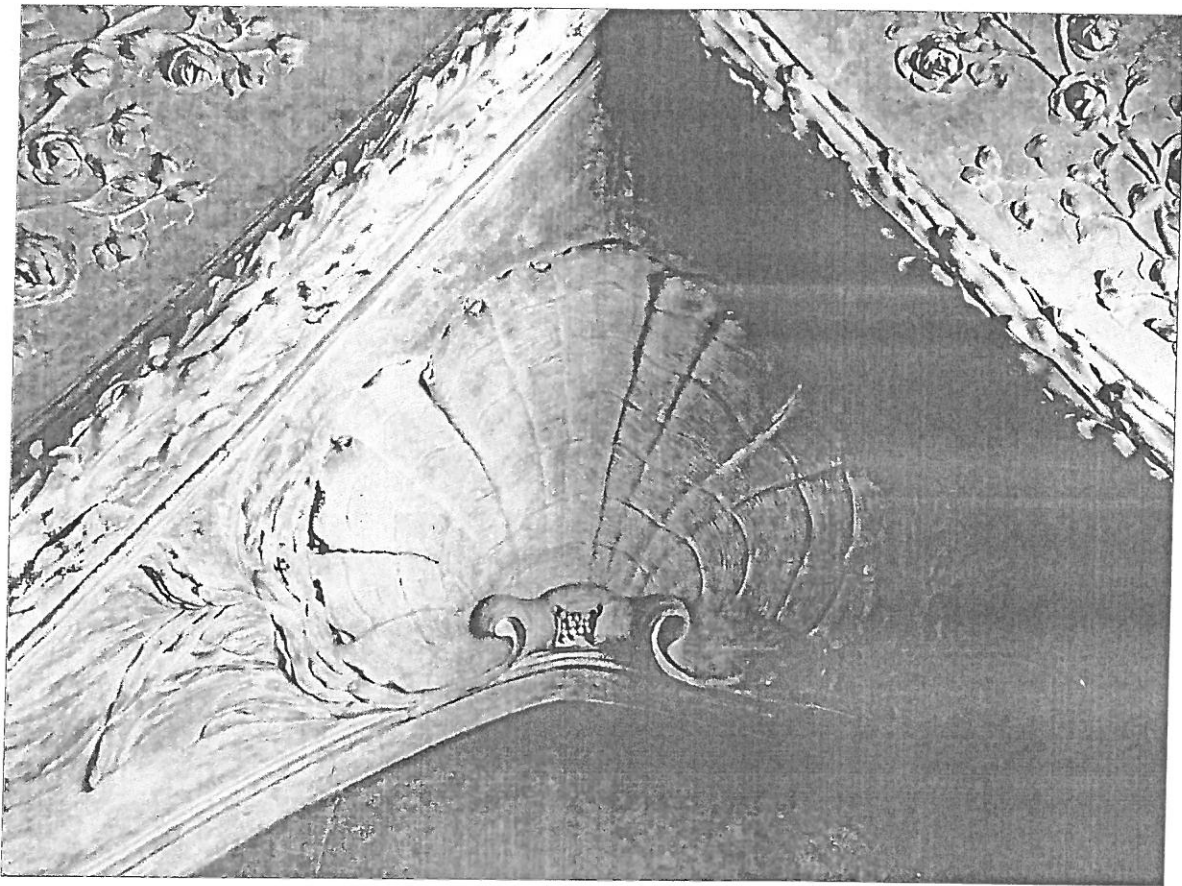
Sala Fontany (salon) w kamienicy przy ul. Szczepańskiej 1, Kraków. XVII/XVIII w. Stan przed konserwacją. Na powierzchni stiuku ciemno umbrowe przebarwienia
październik 2015r., M.Wida

Fot.4

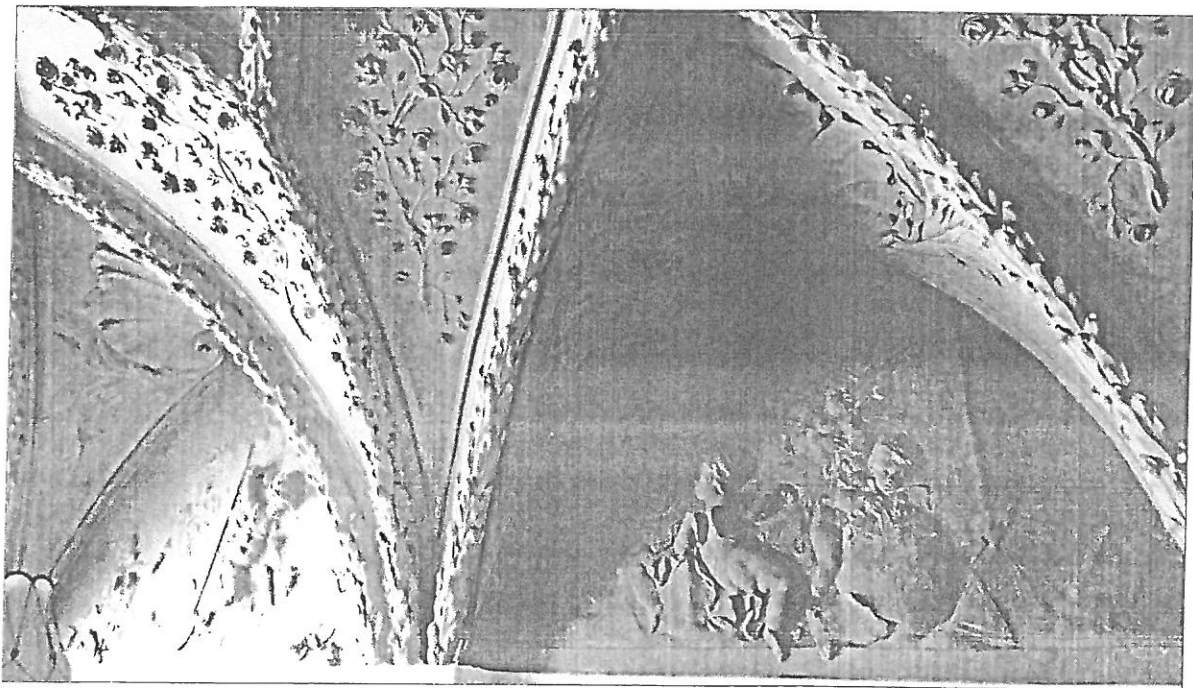
Sala Fontany (salon) w kamienicy przy ul. Szczepańskiej 1, Kraków. XVII/XVIII w. Stan przed konserwacją. Na powierzchni stiuku ciemno umbrowe przebarwienia
październik 2015r., M.Wida

Fot.5

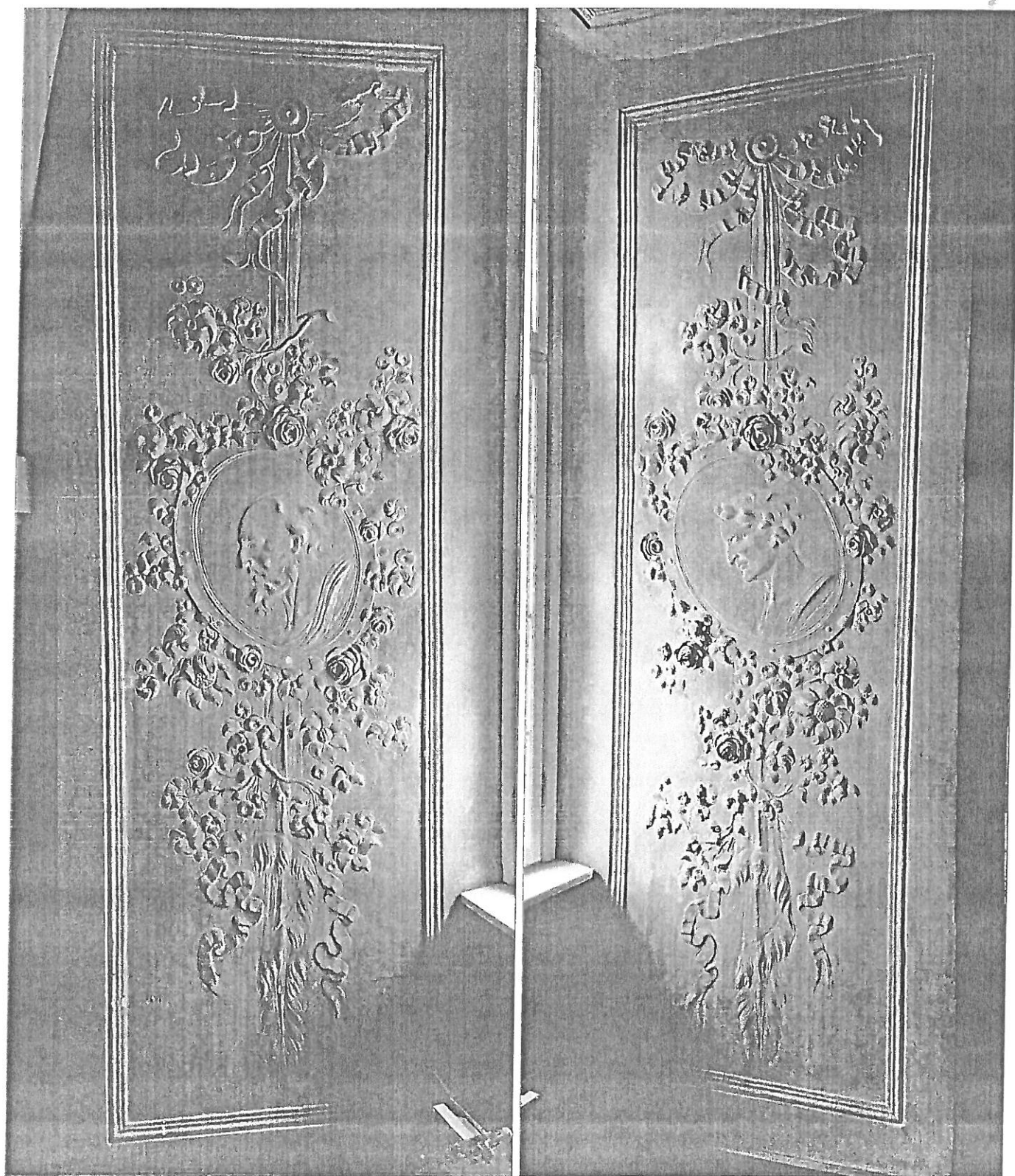
Sala Fontany (salon) w kamienicy przy ul. Szczepańskiej 1, Kraków. XVII/XVIII w.
Stan przed konserwacją. Fragment dekoracji nad ścianą wsch. – pociemniała, przebarwiona
powierzchnia stiuku.
październik 2015r., M.Wida

Fot.6

Sala Fontany (salon) w kamienicy przy ul. Szczepańskiej 1, Kraków. XVII/XVIII w.
Stan przed konserwacją. Widok na ścianę zach. – fragment dekoracji sztukatorskiej.
październik 2015r., M.Wida

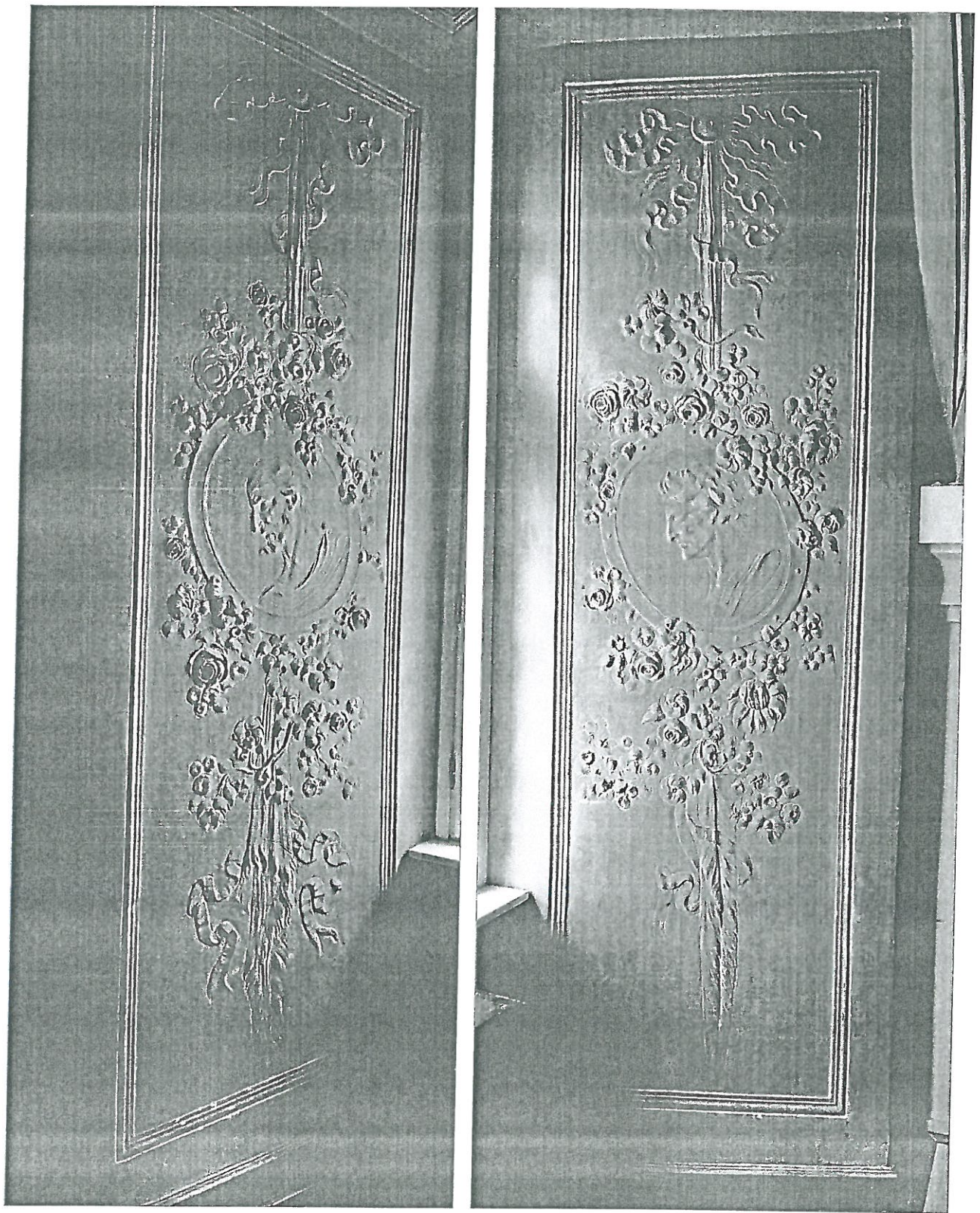
Fot.7,8

Sala Fontany (salon) w kamienicy przy ul. Szczepańskiej 1, Kraków. XVII/XVIII w.

Stan przed konserwacją. Dekoracje w gładach okna po lewej stronie. Dolne partie stiuku przecierane z drobnymi ubytkami.

październik 2015r., M.Wida

Fot.9,10

Sala Fontany (salon) w kamienicy przy ul. Szczepańskiej 1, Kraków. XVII/XVIII w.
 Stan przed konserwacją. Dekoracje w glifach okna po prawej stronie. Dolne partie stiuku
 poprzecierane z drobnymi ubytkami, przebarwienia.
 październik 2015r., M.Wida

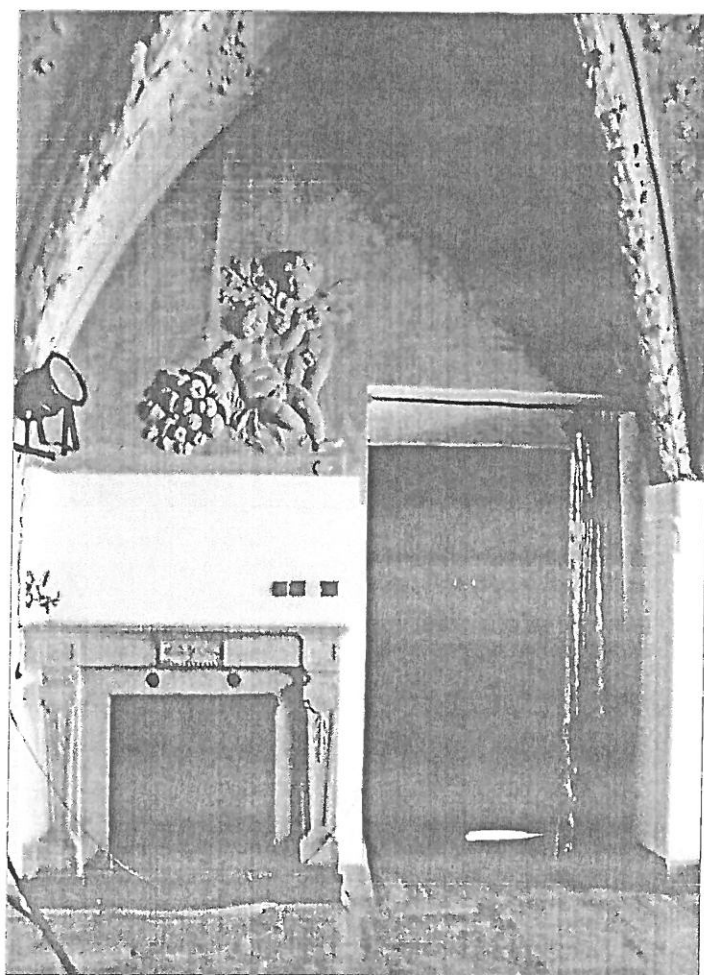

Fot.11

Sala Fontany (salon) w kamienicy przy ul. Szczepańskiej 1, Kraków. XVII/XVIII w. Stan przed konserwacją. Dekoracja malarska w podniebiu okna po lewej stronie, rekonstruowana w ostatniej konserwacji. Na polichromii zacieki, warstwa brudu, pęknięcia tynku.

październik 2015r., M.Wida

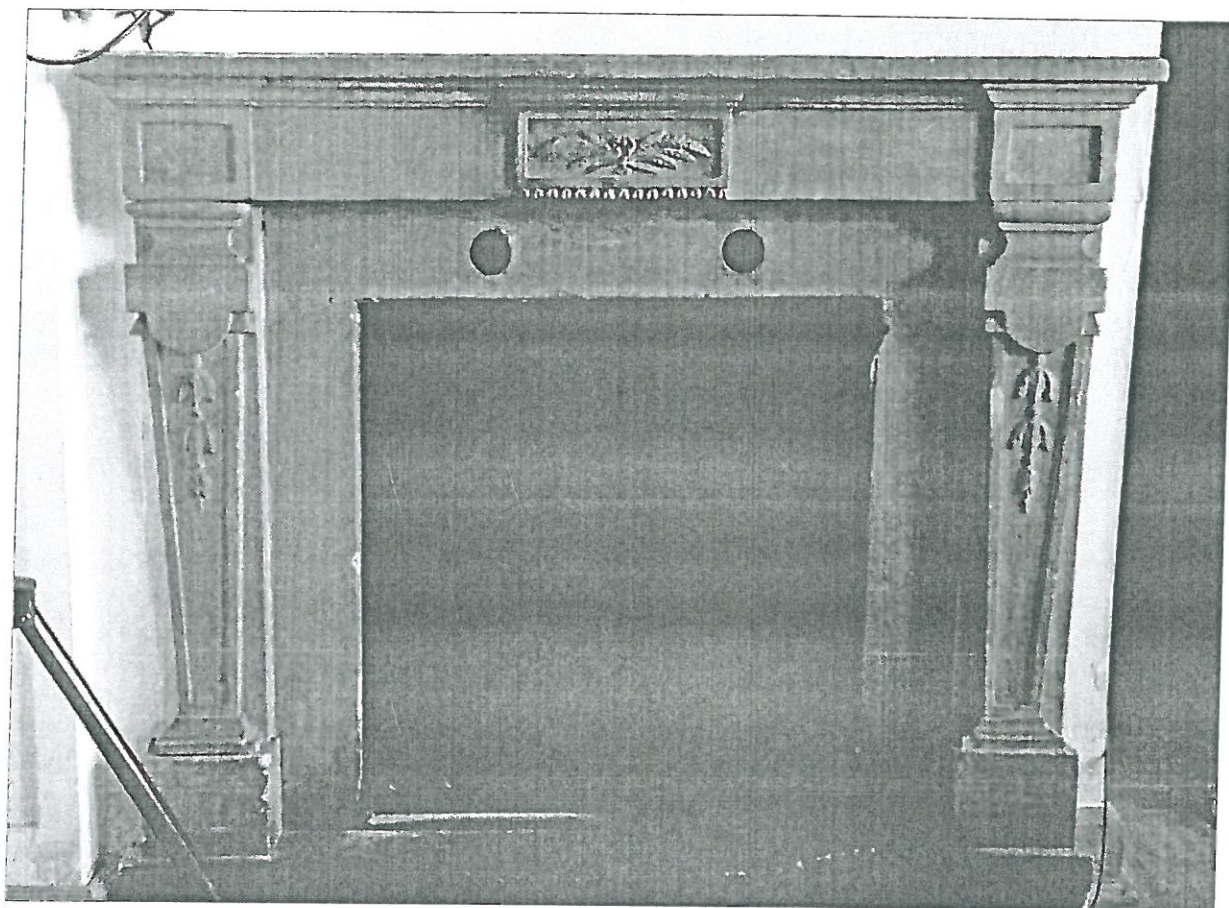

Fot.12

Sala Fontany (salon) w kamienicy przy ul. Szczepańskiej 1, Kraków. XVII/XVIII w. Stan przed konserwacją. Widok na ścianę wsch. z kominkiem i drzwiami do pomieszczeń restauracji. Współczesne wymalowanie ścian gładkich negatywnie wpływa na estetykę dekoracji sztukatorskiej.

październik 2015r., M.Wida

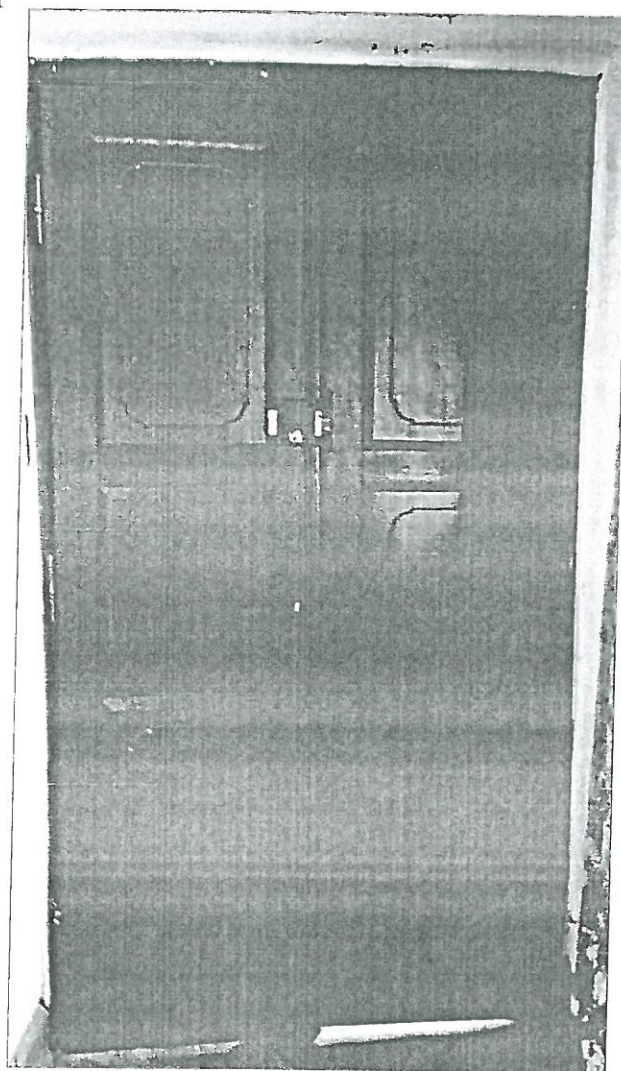

Fot.13

Sala Fontany (salon) w kamienicy przy ul. Szczepańskiej 1, Kraków. XVII/XVIII w. Stan przed konserwacją. Kamienny kominek na ścianie wsch. Powierzchnie kamienne w całości przykryte pastami, drobne ubytki kamienia.

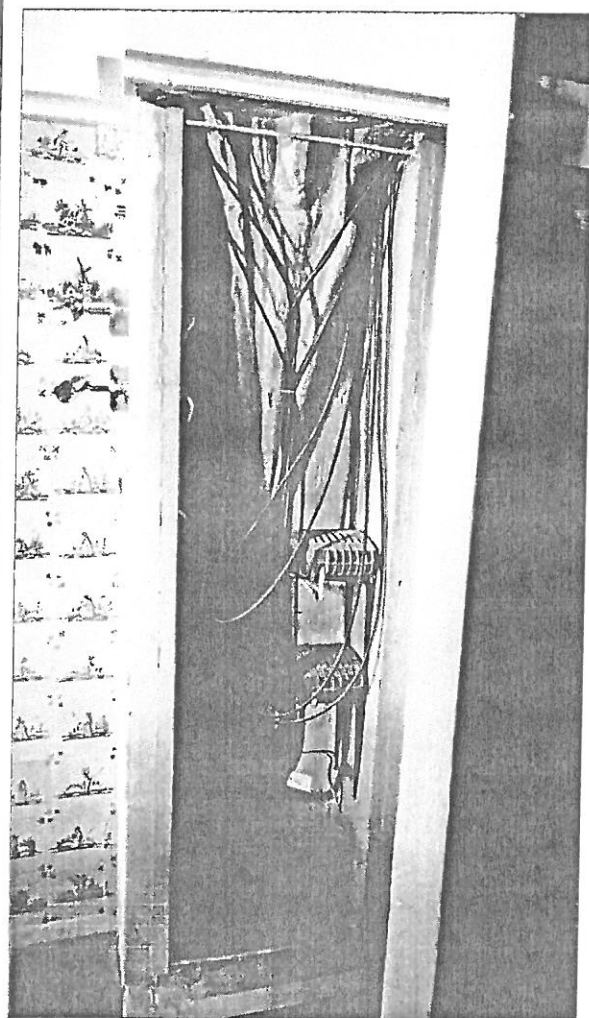
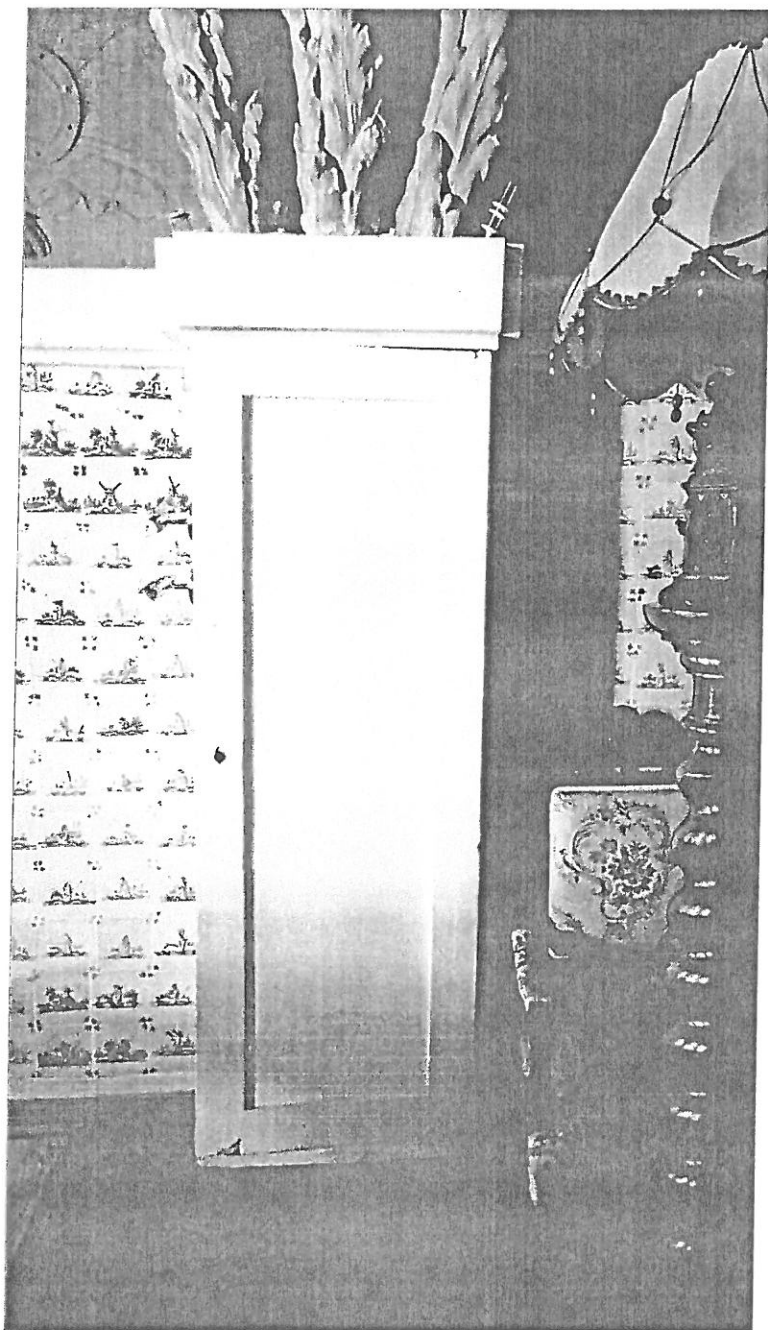
październik 2015r., M.Wida

Fot.14

Sala Fontany (salon) w kamienicy przy ul. Szczepańskiej 1, Kraków. XVII/XVIII w. Stan przed konserwacją. Stolarka drzwi prowadzących do sali restauracji

październik 2015r., M.Wida

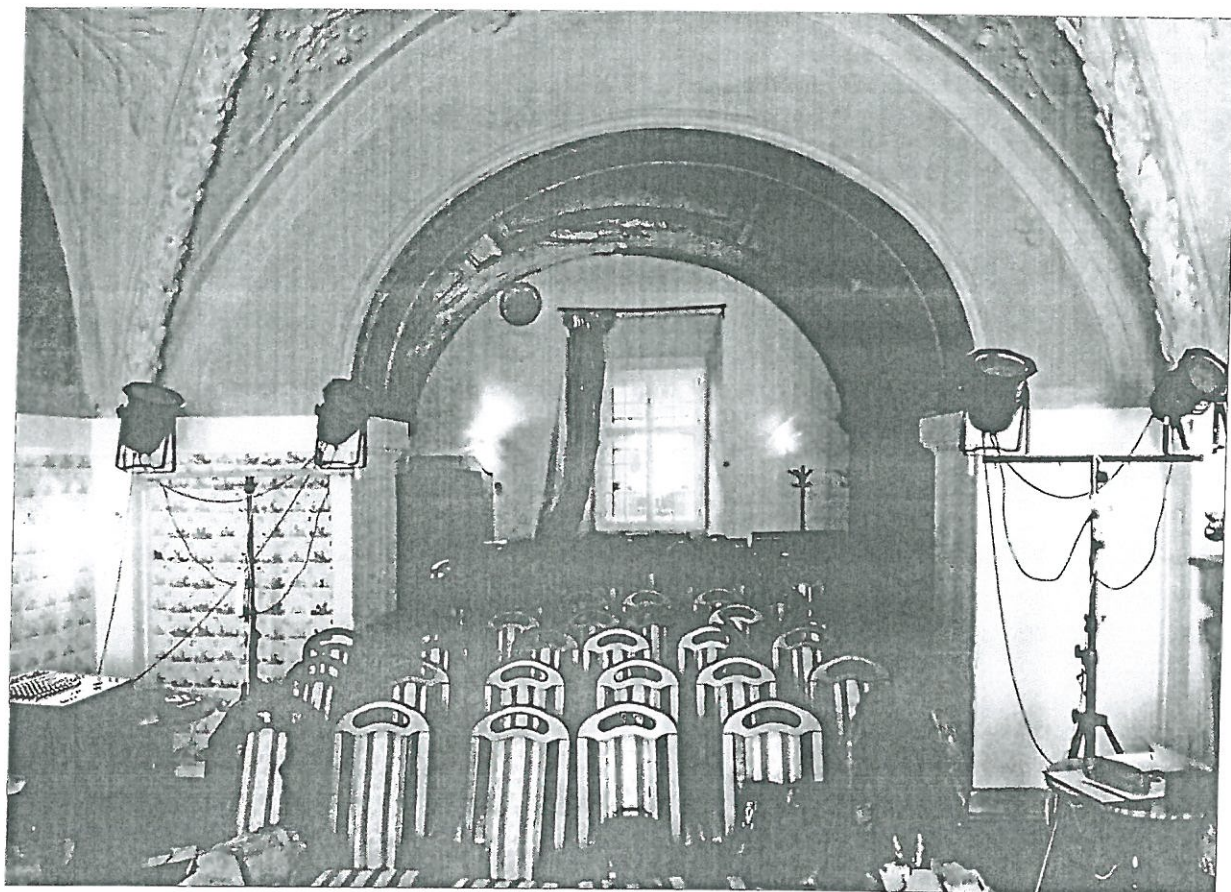
Fot.15,16

Sala Fontany (salon) w kamienicy przy ul. Szczepańskiej 1, Kraków. XVII/XVIII w.

Stan przed konserwacją. Filary oddzielające dekorację ceramiczną ścian. Filar na ścianie zach. służy jako szafa na kable elektryczne, za nimi gotyckie żebro ze śladami polichromii.

październik 2015r., M.Wida

Fot.17,18

Sala Fontany (salon i gabinet) w kamienicy przy ul. Szczepańskiej 1, Kraków. XVII/XVIII w. Stan przed konserwacją. Widok na ścianę półn. (górne zdjęcie), oraz część pomieszczenia zwaną gabinetem. Widok na ścianę połd. (Widoczny sposób użytkowania pomieszczenia. październik 2015r., M.Wida

Fot.19,20

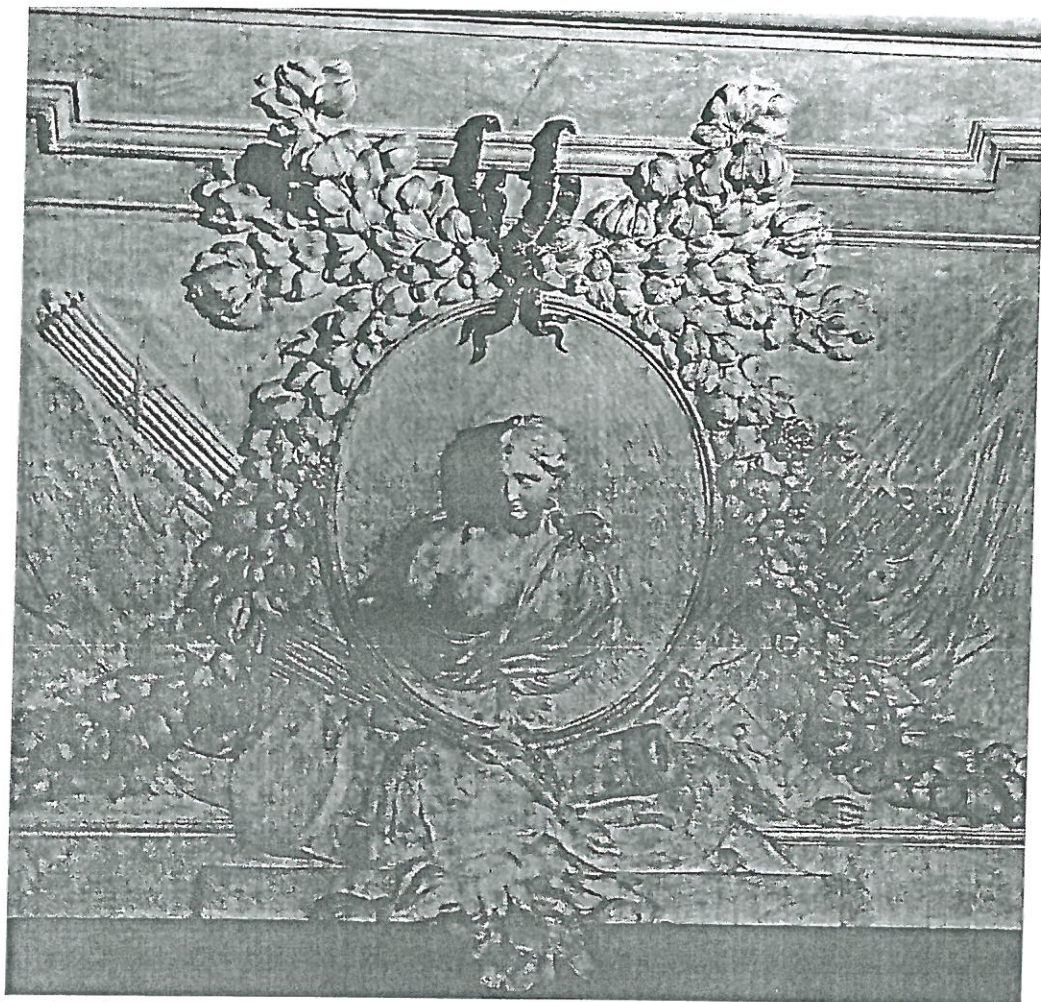
Sala Fontany (gabinet) w kamienicy przy ul. Szczepańskiej 1, Kraków. XVII/XVIII w.

Stan przed konserwacją. Sklepienie z dekoracją sztukatorską (bardzo ciemne opracowanie powierzchni stiuku). Dekorację od ściany prostek oddziela czarny gzyms, w części nad drzwiami niekonsekwentnie pozostawiony w kolorze stiuków.

październik 2015r., M.Wida

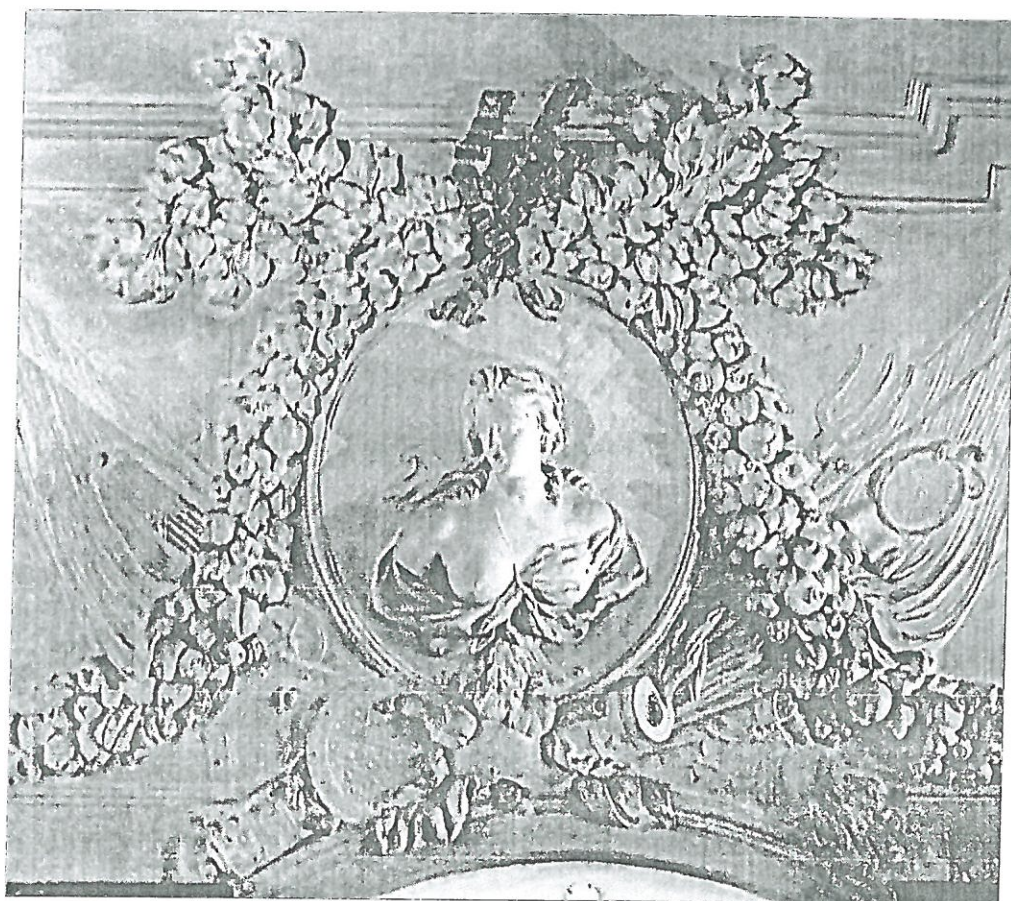

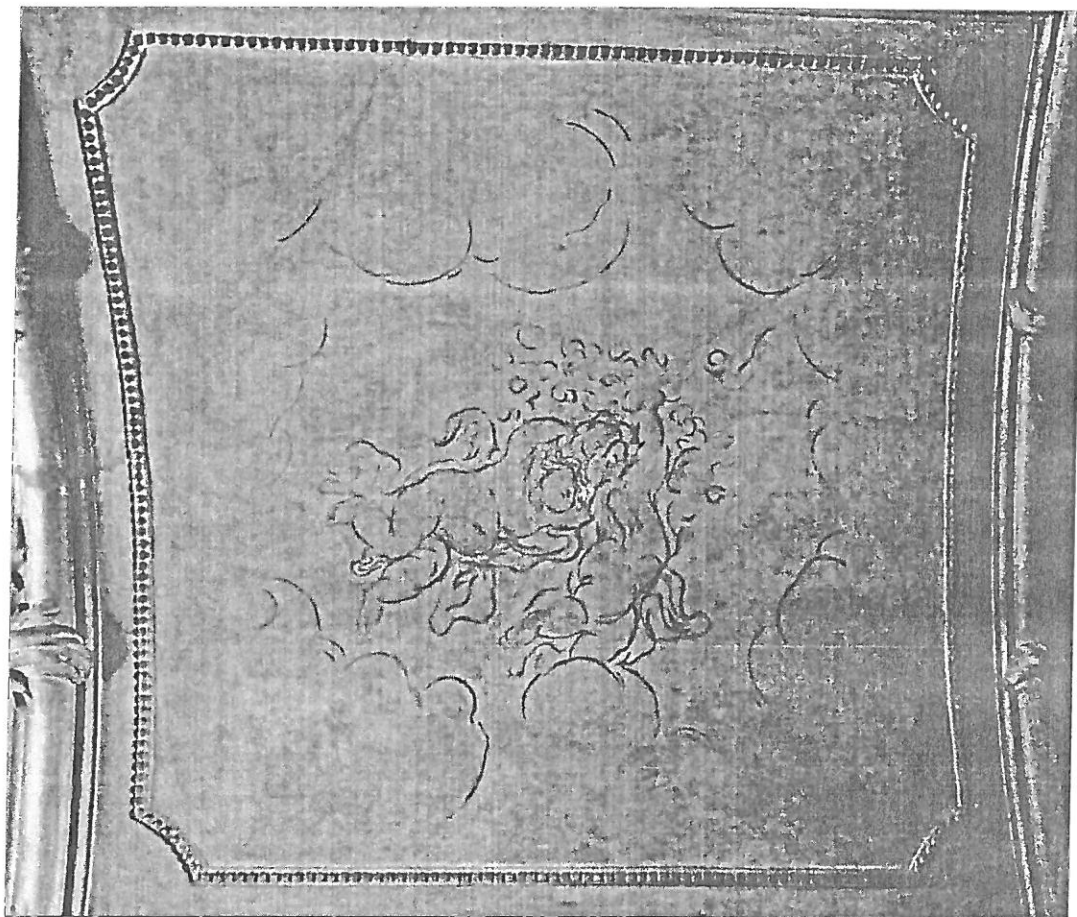

Fot.21,22

Sala Fontany (gabinets) w kamienicy przy ul. Szczepańskiej 1, Kraków. XVII/XVIII w.
Stan przed konserwacją. Dekoracje nad ścianami wsch. i zach.
październik 2015r., M.Wida

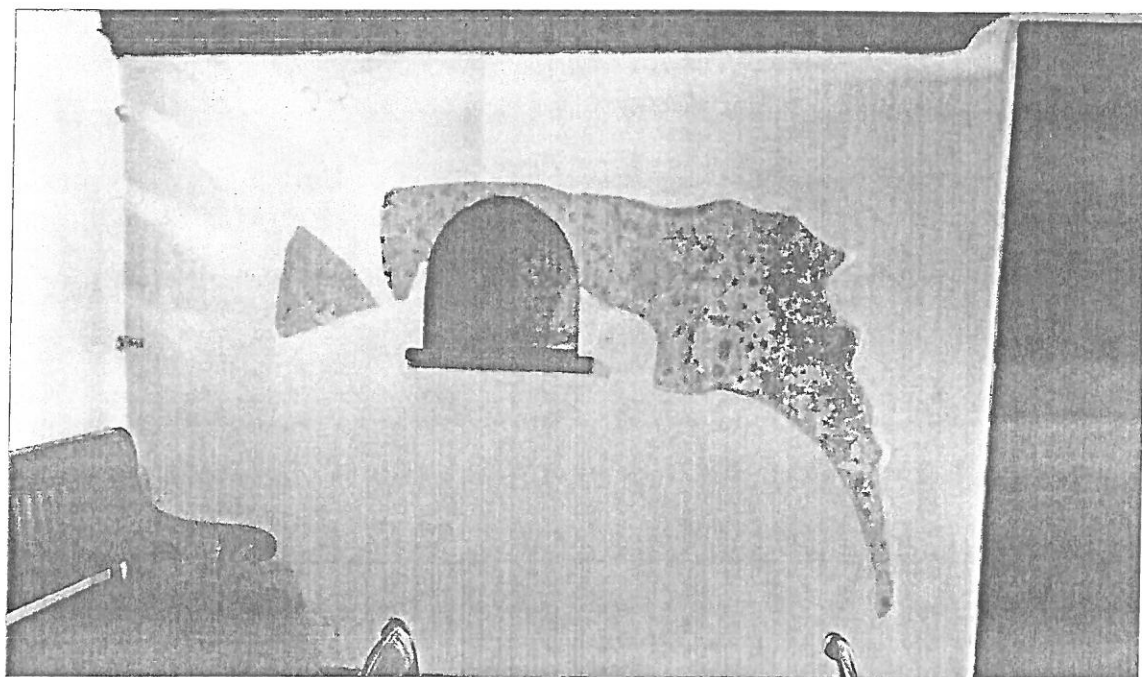

Fot.23

Sala Fontany (gabinet) w kamienicy przy ul. Szczepańskiej 1, Kraków. XVII/XVIII w. Stan przed konserwacją. Dekoracja sklepienia (ryty podmalowane sangwiną). Widoczne przebarwienia stiuku.

październik 2015r., M.Wida

Fot.24

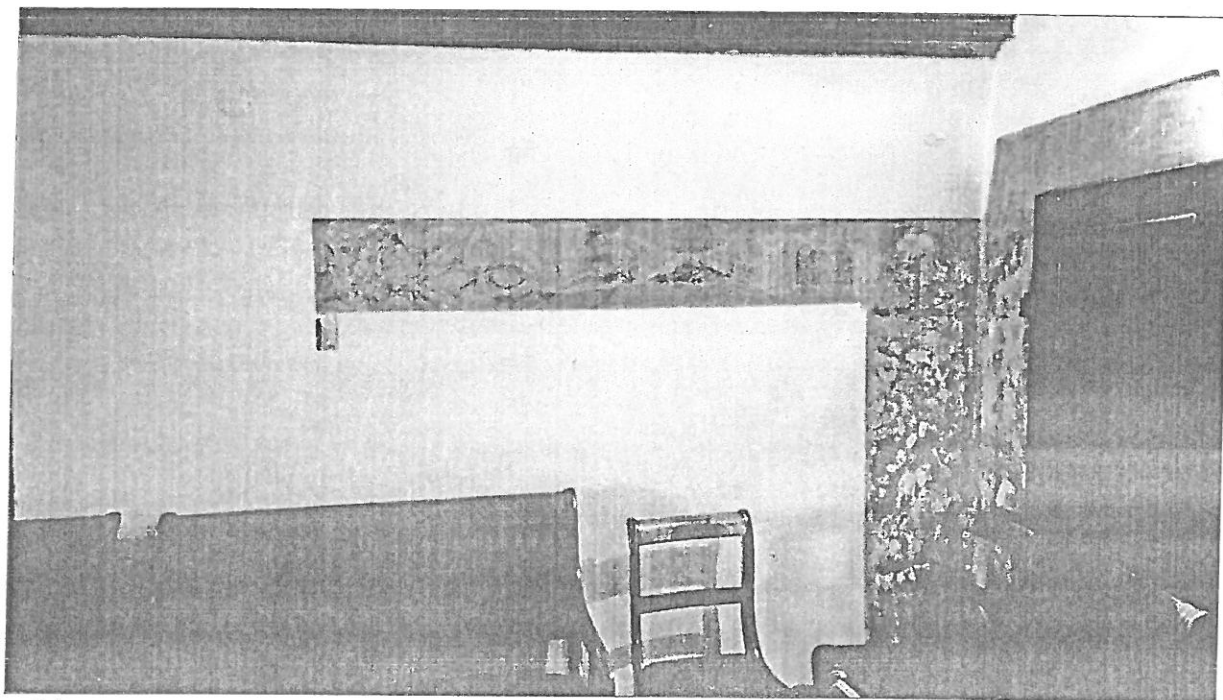
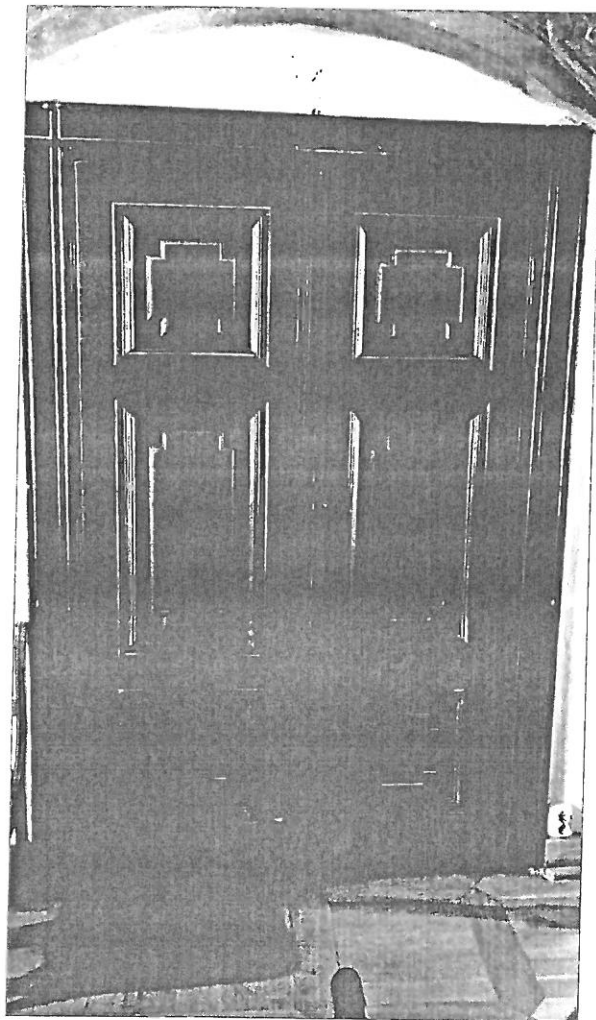
Sala Fontany (gabinet) w kamienicy przy ul. Szczepańskiej 1, Kraków. XVII/XVIII w. Stan przed konserwacją. Ściana wsch., część między oknem a drzwiami z eksponowaną fragmentarycznie zachowaną polichromią. W ścianie almaria.

październik 2015r., M.Wida

Fot.25

Sala Fontany (gabinet) w kamienicy przy ul. Szczepańskiej 1, Kraków. XVII/XVIII w.
Stan przed konserwacją. Stolarka drzwiowa
rekonstruowana w XX wieku.
październik 2015r., M.Wida

Fot.26

Sala Fontany (gabinet) w kamienicy przy ul. Szczepańskiej 1, Kraków. XVII/XVIII w.
Stan przed konserwacją. Ścian zach., z eksponowaną, fragmentarycznie zachowaną
polichromią. Po prawej portal kamienny
październik 2015r., M.Wida

Fot.27

Sala Fontany (gabinet) w kamienicy przy ul. Szczepańskiej 1, Kraków. XVII/XVIII w.
Stan przed konserwacją. Ścian płn., z portalem kamiennym. Na powierzchni kamienia warstwa brudu i zacierek tynkowych. W narożniku ściany zabrudzenia , uszkodzenia tynku. Stolarka drzwiowa rekonstruowana w XX wieku.
październik 2015r., M.Wida